

část již nabídla některá možná řešení, ale odpověď na tuto podstatnou otázku nám umožní najít jediné analýza struktury nerovnosti na úrovni jednotlivce.

Než se budeme moci pustit do dalších úvah, je třeba seznámit se se základními pojmy a udělat si představu o řádech. Začneme tím, že příjmovou nerovnost lze v jakékoli společnosti rozdělit na tři prvky: nerovnost pracovních důchodů, nerovnost majetkových důchodů a vazbu mezi nimi. Nejlepším úvodem do naší problematiky bude bezpochyby slavná Vautrinova řeč v románu *Otec Goriot*.

Vautrinova řeč

Otec Goriot z roku 1835 je jedním z nejslavnějších Balzakových románů. Jedná se o zřejmě nejzdařilejší literární zpracování tématu nerovnosti, která panovala ve společnosti devatenáctého století, a ústřední role, kterou v ní hrálo dědictví a majetek.

Dějová osa románu je jednoduchá. Goriot, bývalý zaměstnanec v továrně na výrobu těstovin, zbohatne v období revoluce a Napoleonova císařství na prodeji těstovin a obilovin. Jako vdovec obětuje veškerý svůj majetek, aby provdal své dcery Delphine a Anastasie do nejlepších pařížských kruhů let 1810–1820. Zůstává mu sotva na to, aby si mohl dovolit ubytování a jídlo ve špinavém penzionu. Zde se setkává s Eugènem de Rastignac, chudým mladým šlechticem, který přišel z venkova do Paříže studovat práva. Ambiciózní Eugène špatně snáší svou chudobu a pokouší se prostřednictvím své vzdálené sestřenice proniknout do nobl salonů, kde se schází aristokracie, vyšší buržoazie a finančníci období restaurace. Brzy se zamiluje do Delphine, kterou opustil její manžel, bankéř, baron de Nucingen poté, co promrhal její věno v nejruznějších spekulacích. Rastignac brzy přichází o iluze a uvědomuje si cynismus společnosti, v níž vládou jediné peníze. Se zděšením se dozvídá, že dcery otce Goriota opustily, protože se za něj stydí, a od chvíle, kdy jim dal svůj majetek, se s ním téměř nestýkají. Mají příliš napilno s tím, jak uspět ve společnosti. Starý pán umírá v bídě a zcela o samotě. Na pohřeb mu přijde jediné Rastignac. Ale jen co vyjde ze hřbitova Père-Lachaise, i jej zachvátí mamon, který nabízí město na Seině a rozhoduje se Paříž dobýt: „A teď, kdo s koho!“ Jeho citová a společenská výchova skončila, od této chvíle bude i on nelítostný.

Nejtemnějším místem románu, v němž se Rastignakovi vyjeví morální a společenské volby, které před ním stojí, nejjasněji a nejotevřeněji,

je zřejmě monolog, který pronáší Vautrin zhruba v polovině knihy.¹ Vautrin, který bydlí ve stejném zavšiveném penzionu vdovy Vauquerové, je člověk nejasného původu, dobrý řečník a svůdce, který tají svou temnou minulost galejníka na způsob Edmonda Dantèse z *Hraběte Monte Christa* či Jeana Valjeana z *Bídníků*. Ale na rozdíl od těchto dvou více méně kladných postav, Vautrin zůstává až do konce špatný a cynický. Pokusí se dokonce zatáhnout Rastignaka do vraždy, která by mu pomohla dostat se k dědictví. Při té příležitosti před ním pronáší velmi trefný a hrozivý monolog, kde předestírá možné osudy a příležitosti, jaké se v tehdejší francouzské společnosti mladému muži nabízejí.

Vautrin Rastignakovi vysvětlí, že společenského úspěchu se nedosahuje prostřednictvím studia, zásluh či práce. To jsou jen iluze. Načrtne mu velmi případný obrázek kariéry, která ho čeká, bude-li pokračovat ve studiu práv či medicíny, tj. oborů, jež se obvykle řídí logikou odborných schopností a nikoli logikou zděděného bohatství. Vautrin naprosto konkrétně udává výši ročních příjmů, ke kterým lze tímto způsobem dojít. Závěr je neúprosný: i kdyby se dostal mezi nejlepší absolventy práv v Paříži, i kdyby se mu podařila ta neúžasnější a nejstrmější kariéra v oboru, což by vyžadovalo celou řadu kompromisů, bude se muset smířit s průměrnými příjmy a zapomenout na skutečný blahobyt:

Zhruba ve třiceti se stanete soudcem s dvanácti sty franky za rok, pokud jste ještě nehodil talár do žita. A až dosáhnete čtyřicítky, oženíte se s nějakou mlynářskou dcerkou, která bude mít asi šest tisíc liber renty. Děkuju pěkně! Zajistíte-li si protekci, bude z vás už ve třiceti prokurátor s příjmem tisíc tolarů (pět tisíc franků) a můžete si vzít starostovu dceru. Pokud uděláte pár těch politických nízkostí, budete ve čtyřiceti generálním prokurátorem. (...) Mám tu čest vás dále upozornit, že ve Francii je sotva dvacet míst generálních prokurátorů a že vás na ten post aspiruje asi dvacet tisíc, mezi nimiž se najde pár chytráků, co by za postup prodali vlastní rodinu. Baron de Rastignac by chtěl být advokátem? Ach tak! Dobrá! Nejdřív budete deset let trpět, utrácet deset tisíc franků měsíčně, mít bibliotéku a kancelář, chodit do společnosti, líbat lem taláru státnímu zástupci, aby

¹ Viz H. DE BALZAC, *Le père Goriot*, Le livre de poche, 1983, s. 123–135.

vám přiděloval kauzy, a zametat soudní palác vlastním jazykem! Pokud by vás tohle povolání někam dovedlo, nic bych nenamítal, ale ukažte mi v Paříži pět advokátů, kteří v padesáti vydělají víc než padesát tisíc franků ročně!¹

V porovnání s tím je strategie společenského postupu, kterou Vautrin Rastignakovi nabízí, mnohem účinnější. Ožení-li se se slečnou Victorine, rezervovanou mladou dívkou, která bydlí ve stejném penzionu a nespustí z krásného Eugèna oči, dosáhne okamžitě na jmění ve výši jednoho milionu franků. To by mu zajistilo roční rentu ve výši 50 000 franků (asi 5 % kapitálu) na příštích dvacet let a bez čekání blahobyt desetkrát vyšší, než by mu přinesl o několik let později příjem generálního prokurátora (tj. příjem nejúspěšnějších pařížských advokátů po letech úsilí a intrik).

Logicky se nabízející závěr zní, že je třeba rychle se oženit s mladou Victorine, ačkoli není nijak zvlášť hezká a přitažlivá. Eugène dychtivě naslouchá, ale vtom přijde rána do vazů: aby se dívka, která se narodila jako nemanželská, skutečně stala dědičkou onoho milionu franků, musí jí její bohatý otec nejprve uznat za svou. Proto je třeba nejdřív zabít jejího bratra, což by bývalý galejník mohl za určitou sumu obstarat. To je na Rastignaka moc. I když slyší na Vautrinovy argumenty ohledně výhod dědictví oproti studiím, vraždu spáchat nechce.

Základní otázka: pracovat či dědit?

Nehrozivější na Vautrinově promluvě je, jak přesná čísla udává a jak výstižný obrázek tehdejší společnosti vykresluje. Jak dále uvidíme, vzhledem ke struktuře příjmů a majetku, která ve Francii v devatenáctém století panovala, byla životní úroveň, kterou umožňovalo vysoké dědictví mnohem vyšší, než ta, kterou by přinesly vysoké příjmy z práce. Za takové situace nebyl důvod pracovat a vlastně ani chovat se morálně, protože sociální nerovnost je sama o sobě nemorální a nespravedlivá.

¹ *Ibid.*, s. 131. Balzac při udávání příjmů a majetku používá nejčastěji zlatý frank nebo tourskou libru (ekvivalentní platidla od zavedení „franku germinalu“), někdy také ecu (stříbrná mince v hodnotě 5 franků v 19. století), a nejméně zlatý louis d'or (dvacetifranková mince, která měla již za minulého režimu hodnotu 20 liber). Všechny tyto peněžní jednotky byly v době, kdy neexistovala inflace, naprosto stabilní, takže čtenář mohl snadno přecházet od jedné k druhé. Viz 2. kapitola. Podrobněji se k částkám udávaným Balzákem vrátíme v jedenácté kapitole.

Proč tedy nezajít v nedostatku morálky až do krajnosti a nesnažit se získat kapitál všemi dostupnými prostředky?

Ponechme stranou konkrétní čísla (jakkoli jsou v tomto případě velmi realistická): zásadní je, že ve Francii na počátku devatenáctého století, stejně jako během celé Belle Époque, nebylo možné díky studiu a vlastní práci dosáhnout na stejnou životní úroveň jako díky dědictví a příjmům z kapitálu. To je natolik zřejmé a pregnantní, že Balzac nepotřebuje žádné reprezentativní statistiky a pečlivě definované decily a percentily. Stejnou realitu nacházíme ve Spojeném království osmnáctého a devatenáctého století. Hrdinové románů Jane Austenové si otázku, zda pracovat, vůbec nekladou. Cenu má jedině výše majetku, získaného buď dědictvím, nebo sňatkem. To platí pro téměř všechny společnosti až do první světové války, která znamenala sebevraždu patrimonální společnosti založené na dědictví. Jednou ze světlých výjimek byly Spojené státy, nebo alespoň „průkopnické“ mikrosociální společnosti severovýchodních a západních států, v nichž měl zděděný kapitál v osmnáctém a devatenáctém století jen malý význam, což ovšem netrvalo dlouho. V jižanských státech, kde převládal pozemkový a otrokářský kapitál, mělo dědictví stejnou váhu jako ve staré Evropě. V románu *Jih proti severu* nespolehají nápadníci Scarlett O'Harové pro zajištění svého budoucího blahobytu na studium či schopnosti o nic víc než Rastignac. Mnohem důležitější je rozloha plantáží jejich otce či tchána. Vautrin ostatně ve svém monologu předvádí, jak málo si cení jakékoli morálky, zásluh či sociální spravedlnosti, když mladému Eugènovi sděluje, že hodlá dožít na jihu Spojených států jako otrokář a užívat si hojnosti, kterou mu zaručí výnosy z jeho otroků.¹ Bývalého galejníka evidentně neláká stejná Amerika jako Tocquevillo.

Nerovnost pracovních důchodů není samozřejmě vždy spravedlivá. Bylo by ovšem přehnané omezovat otázku sociální spravedlnosti pouze na relativní velikost pracovních důchodů v porovnání s příjmy plynoucími z dědictví. Také je ale pravda, že naše moderní demokracie vychází z přesvědčení, že nerovnost by měla vyplývat více z práce a individuálních zásluh, nebo přinejmenším z naděje, že tomu tak jednou bude. Uvidíme, že Vautrinův monolog skutečně již do značné míry přestal v evropských státech dvacátého století platit, přinejmenším přechodně. V poválečných desetiletích se význam dědictví oproti minulosti výrazně zredukoval a možná poprvé v historii se práce a studium

¹ *Ibid.* s. 131.

11.

SCHOPNOSTI A DĚDICTVÍ V DLOUHÉM OBDOBÍ

Víme tedy už, že globální význam kapitálu není na začátku 21. století příliš odlišný od situace v 18. století. Změnila se pouze jeho forma: z pozemkového se stal nemovitý, průmyslový a finanční kapitál. Víme také, že koncentrace majetku zůstává velmi silná, ačkoli zdaleka ne tak extrémní, jako před sto lety a v průběhu předcházejících staletí. Chudší polovina obyvatel nevlastní stále nic, ale zato existuje středně majetná vrstva, které patří jedna čtvrtina až jedna třetina všeho bohatství, a 10 % nejbohatších již nevlastní devět desetin, ale jen dvě třetiny. Viděli jsme také, že tento vývoj a především kumulativní logiku, která stojí za velmi silnou majetkovou koncentrací zaznamenanou v minulosti, lze do velké míry vysvětlit srovnáním vývoje kapitálových výnosů a tempa ekonomického růstu, tedy prostřednictvím rozdílu $r - g$.

Abychom zmíněnou kumulativní logiku lépe pochopili, zaměříme se na dlouhodobý vývoj relativního významu dědictví a úspor při vytváření majetku. Jde o zásadní otázku, protože stejná majetková koncentrace může teoreticky odkazovat na zcela odlišnou realitu. Je možné, že celková výše kapitálu zůstane stejná, ale zásadně se proměňuje jeho podstata, například když v průběhu života přejdeme od kapitálu skládajícího se většinou z dědictví ke kapitálu, který tvoří úspory pocházející z pracovních důchodů. Často zmiňovanou příčinou této změny může být prodloužení délky života, které vedlo ke strukturálně vyšší akumulaci kapitálu na důchod. Uvidíme však, že formy kapitálu se ve skutečnosti proměnily mnohem méně, než se často předpokládá, a že v některých zemích změny dokonce vůbec nenastaly. Podle všeho bude dědictví hrát v 21. století opět značnou roli, srovnatelnou s minulostí.

Přesněji řečeno, docházíme k tomuto závěru: jakmile je míra výnosu kapitálu trvale výrazně vyšší než míra růstu ekonomiky, je téměř nevyhnutelné, že dědictví, tj. majetek z minulosti, převládne nad úspo-

rami, tj. majetkem vytvořeným v současnosti. Čistě logicky by tomu mohlo být i jinak, ovšem síly působící tímto směrem jsou extrémně silné. Nerovnost $r > g$ znamená, že minulost má tendenci pohlcovat budoucnost: bohatství vycházející z minulosti narůstá automaticky bez práce a rychleji než bohatství produkované prací, z něhož je možné spořit. Téměř nevyhnutelně to povede k situaci, kdy se trvale a neúměrně zvyšuje nerovnost vytvořená v minulosti a s ní i význam dědictví.

Protože 21. století bude charakterizovat nižší růst (demografický i ekonomický) a vysoké kapitálové výnosy (vyhnané konkurencí mezi jednotlivými státy ve snaze přilákat kapitál), dosáhne dědictví zřejmě podobného významu, jaký mělo v 19. století, alespoň tam, kde k očekávanému vývoji dojde. Ten se již nyní projevuje poměrně zřetelně ve Francii a dalších evropských zemích, kde byl v posledních letech zaznamenán citelný pokles růstu. Ve Spojených státech zatím tak viditelný není, především proto, že mají ve srovnání s Evropou vyšší demografický růst. V průběhu tohoto století ale nakonec růst poklesne všude, jak to vyplývá ze středních prognóz Organizace spojených národů i několika čistě ekonomických předpovědí, takže je pravděpodobné, že návrat dědictví na scénu bude celosvětový.

Neznamená to ovšem, že struktura nerovnosti bude v 21. století stejná jako v 19. století, jednak proto, že majetková koncentrace není zdaleka tak extrémní (zřejmě bude existovat více drobných a středních rentiérů a méně velkých rentiérů, alespoň v blízké budoucnosti), jednak proto, že hierarchie pracovních důchodů má tendenci se dále rozšiřovat (nástup supermanažerů). Dalším důvodem je, že obě dimenze jsou propojeny mnohem silněji než dříve. Ve dvacátém prvním století může být člověk supermanažerem a zároveň „středním rentiérem“. Nový meritokratický řád mimochodem toto spojení doporučuje, možná na úkor zaměstnanců na nižších a středních pozicích, zvláště těch, kteří nedisponují nijak závratným majetkem.

Dlouhodobý vývoj dědictví jako tokové veličiny

Vraťme se na začátek. Ve všech společnostech existují dva základní způsoby, jak si zajistit blahobyt: prací či dědictvím.¹ Základní otázkou

¹ Vynecháváme zde loupeže a drancování, které se samozřejmě v dějinách objevují. Případ soukromého přivlastňování přírodního bohatství bude zmíněn v následující kapitole.

je, který z nich je pro postup do nejvyšších decilů a percentilů příjmové hierarchie častější a účinnější.

Ve Vautrinově promluvě k Rastignakovi, kterou jsme zmínili v sedmé kapitole, je odpověď jasná: doufat, že nám pohodlný a elegantní život zajistí studium a práce, je bezpředmětné. Jedinou možnou strategií zůstává oženit se se slečnou Victorine a jejím věnem. Jedním z hlavních cílů mého výzkumu bylo zjistit, do jaké míry odpovídala struktura nerovnosti ve francouzské společnosti 19. století světu, který popisuje Vautrin, a pochopit proč a jak se tato realita vyvíjí v čase.

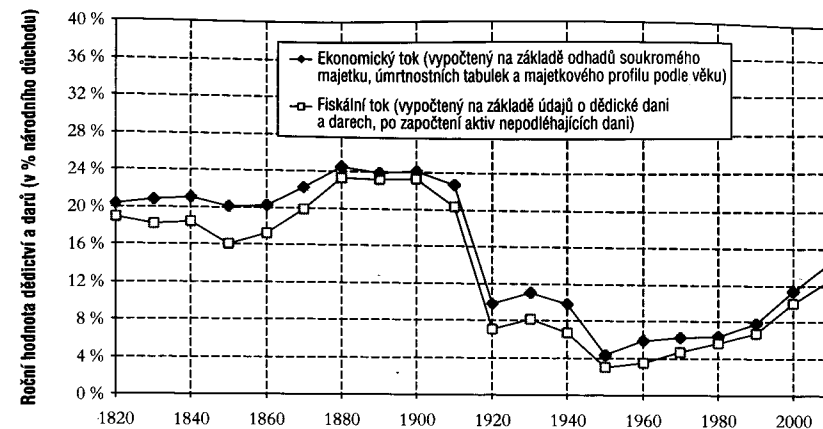
Bude užitečné začít zkoumáním dlouhodobého vývoje ročního objemu dědictví (toků, který byl někdy v 19. a na začátku 20. století nazývaný „roční dědictví“), tj. celkové hodnoty všech dědických převodů a darů za jeden rok, vyjádřených jako procento národního důchodu. Tím se měří význam předávaného majetku (a tedy význam majetku z minulého období, který si lze přivlastnit formou dědictví v daném roce) v porovnání s důchody vzniklými a vyplacenými ve stejném roce (připomeňme si, že přibližně dvě třetiny národního důchodu představují pracovní důchody a že kapitálové příjmy částečně odměňují dědictví samé).

Budeme analyzovat případ Francie, který je z dlouhodobého pohledu nejlépe známý. Uvidíme, že stejný vývoj – do určité míry – opakuje v ostatních evropských zemích. Nakonec se podíváme, jaké celosvětové platné závěry je možné vyvodit.

Graf 11.1 představuje vývoj objemu dědictví ve Francii od roku 1820 do roku 2010.¹ Jasně z něj vystupují dvě skutečnosti: zaprvé, objem dědictví představuje ve 20. století každoročně mezi 20 % a 25 % národního důchodu, s jemně vzestupnou tendencí na konci století. Uvidíme, že se jedná o extrémně vysokou hodnotu odpovídající situaci, kdy téměř veškerý majetek pochází z dědictví. Pokud se v románech z 19. století dědictví objevuje téměř všude, není to pouze výplodem fantazie jejich autorů. Rozhodně ne v případě Honoré de Balzaka, který měl sám tolik dluhů, že musel psát prakticky neustále, aby je mohl splatit. Hlavním důvodem je to, že dědictví mělo ve společnosti 19. století

¹ Abychom se mohli zaměřit na dlouhodobý vývoj, budeme se zabývat vývojem desetiletých průměrů. Roční statistické řady jsou dostupné on-line. Technické a metodologické aspekty tohoto výzkumu jsou přesněji popsány v T. PIKETTY, „On the long-run evolution of inheritance: France 1820–2050“, op. cit., stručnější verze v *Quarterly Journal of Economics*, 2011. Tyto materiály najdete v odborné příloze.

Graf 11.1
Roční objem dědictví
v % národního důchodu ve Francii, 1820–2010

Komentář: roční hodnota dědictví představovala v 19. století až do roku 1914 20 % až 15 %, poté klesla v padesátých letech na méně než 5 % a v roce 2010 se zvýšila na 15 %.
Zdroje a statistiky: viz piketty.pse.ens.fr/capital21c.

skutečně ústřední a strukturující funkci, jako ekonomická veličina i jako společenská síla. A jeho význam se v průběhu let nesnižuje, naopak, v období Belle Époque, kolem let 1900–1910 měl ještě vyšší váhu než ve dvacátých letech 19. století, za časů Vautrinových, Rastignakových a penzionu vdovy Vauquerové (téměř 25 % národního důchodu oproti necelým 20 %).

Následně, mezi lety 1910 a 1950 dochází k ohromujícímu propadu hodnoty dědictví, který od padesátých let vystřídá pravidelný nárůst, a to až do let 2000–2010, se zrychlením od osmdesátých let. Kolísání rozsahu v minulém století je extrémně veliké. Roční tok dědictví a darů byl relativně stabilní až do první světové války – na první pohled a ve srovnání s otřesy, které následovaly –, poté mezi roky 1910 a 1950 náhle pětkrát až šestkrát poklesl (hodnota dědictví tehdy představovala sotva 4 % až 5 % národního důchodu) a poté se mezi lety 1950 a 2010 ztrojnásobil, až zčtyřnásobil (jeho hodnota dosahovala 15 % národního důchodu).

Vývoj uvedený na grafu 11.1 odpovídá hluboké proměně situace – a jejího vnímání – v otázkách dědictví a do značné míry i ve struktuře nerovnosti. Jak uvidíme, komprese dědictví v návaznosti na otřesy z let 1914–1945 byla téměř dvakrát silnější než propad soukromého majetku

jako celku. Propad dědictví je jevem, který nelze označit jen jako propad majetkový (i když mezi jedním a druhým existuje úzká souvislost). Představa, že doba dědictví skončila, mimochodem poznamenala kolektivní vnímání mnohem silněji než představa, že skončila éra kapitalismu. V padesátých a šedesátých letech 20. století nepředstavovaly dědictví a dary víc než několik procent národního důchodu za rok, takže mohl celkem oprávněně vzniknout dojem, že dědictví téměř vymizelo a že kapitál, byť nižší než dřív, lze akumulovat vlastním úsilím a snahou. V této realitě vyrostlo několik generací (pravda, někdy ji vnímaly v poněkud příkrášenější podobě), především generace baby-boomu - narozené v letech 1940-1950, které dnes stále žijí - a zcela přirozeně si představovaly, že je to tak „normální“.

Naopak mladší generace, především ty narozené počínaje lety 1970 až 1980, si již uvědomovaly - do určité míry -, že dědictví bude znovu v jejich životě a v životě jejich blízkých hrát roli. To, zda dostanou či nedostanou hodnotné dary, dnes do velké míry určuje, kdo z nich se, v jakém věku a s jakým partnerem stane vlastníkem nemovitosti, a samozřejmě také to, v jaké lokalitě daná nemovitost bude a jak bude veliká. V každém případě je tento vliv mnohem silnější než u generace jejich rodičů. Jejich život, profesní kariéra, rodinná a soukromá rozhodnutí jsou dědictvím - případně jeho neexistencí - ovlivňovány mnohem více než generace baby-boomu.

Celý proces však zatím není u konce, neustále probíhá (hodnota dědictví v letech 2001-2010 se pohybuje zhruba v polovině mezi dolní hranicí padesátých let a nejvyšší hranicí let 1900-1910) a zatím pozměnil náš pohled na dědictví mnohem méně než předchozí vývoj, který zůstává pro naše vnímání určující. Za několik desetiletí ale může být všechno jinak.

Fiskální a ekonomický tok

Nejprve je třeba doplnit několik vysvětlení k vývoji zachycenému na grafu 11.1. Zaprvé, do dědictví jako tokové veličiny je třeba zahrnout i dary - majetkové převody učiněné během života zúčastněných, někdy několik let před smrtí dárce, někdy o něco dřív. Tato forma transferů hrála ve Francii v posledních dvou stoletích velkou roli, ostatně stejně jako v jiných státech. Přesný poměr darů vůči dědictví se v čase často proměňuje a nezahrnout je do naší analýzy by znamenalo riskovat zkreslení situace a časových a místních srovnání. Naštěstí jsou dary

ve Francii relativně dobře evidovány (i když bývají nepochybně mírně podhodnoceny), což neplatí pro všechny státy.

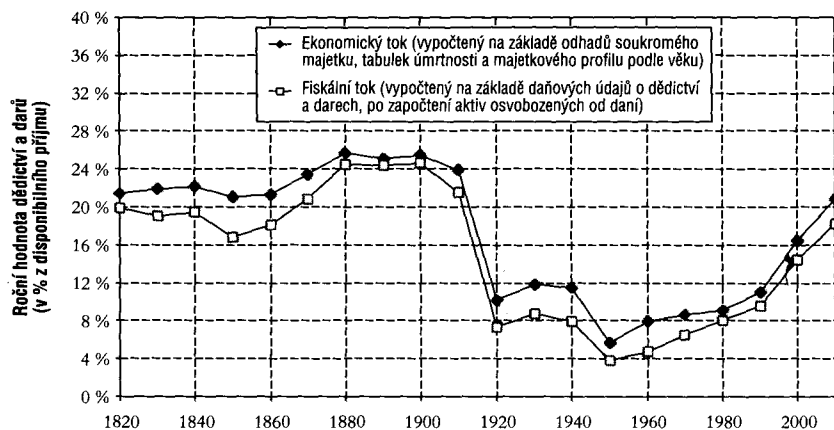
Zadruhé, a to je důležitější, nám bohaté francouzské historické zdroje umožňují vypočítat dědictví jako tokovou veličinu dvěma různými způsoby, pokaždé s pomocí jiných údajů a metod. Docházíme k tomu, že křivky z grafu 11.1 (označené jako „fiskální tok“ a „ekonomický tok“) jsou vzájemně konzistentní, což je povzbudivé a vypovídá to o solidnosti historických dat. Umožní nám to lépe rozpoznat a analyzovat jednotlivé síly, které vývoj způsobily.¹

Roční objem dědictví ve státě lze obecně odhadnout dvěma způsoby. Můžeme vyjít přímo ze záznamů o dědictví a darech (např. s využitím daňové evidence, zde jako „daňový tok“), nebo vyjít z hodnoty soukromého kapitálu a vypočítat teoretickou tokovou veličinu majetkových převodů, k nimž v daném roce logicky došlo (zde jako „ekonomický tok“). Každá z metod má své výhody a nevýhody. První metoda je přímější, ovšem daňové záznamy jsou v řadě zemí neúplné, takže není stoprocentně uspokojivá. Ve Francii, jak jsme viděli v minulém kapitole, byl systém záznamů dědictví a darů zaveden výjimečně brzy (již za Velké francouzské revoluce) a je velmi rozsáhlý (týká se v principu všech transferů, včetně většiny těch, které nejsou zatíženy daní vůbec či jen málo, pár výjimek ovšem existuje), takže fiskální metoda je v tomto případě použitelná. Je ovšem třeba daňové záznamy korigovat tak, aby zahrnovaly také převody menšího rozsahu, na něž se nevztahuje oznamovací povinnost, a dále převody aktiv osvobozených od dědické daně, jako např. životní pojištění, které je od sedmdesátých a osmdesátých let stále častější (dnes představuje téměř šestinu soukromého majetku ve Francii).

Výhoda druhé metody, tzv. „ekonomického toku“ spočívá v tom, že nevychází z fiskálních dat a tudíž podává ucelenější pohled na majetkové převody, zbavený všech nešvarů spojených s povinností odvádět daně a nejrůznějších úhybných strategií v jednotlivých státech. Ideální je aplikovat obě metody zároveň. Ostatně rozdíl mezi vývojem zachyceným v grafu 11.1 (všimněme si, že ekonomický tok je vždy o něco vyšší než fiskální) můžeme interpretovat jako odhad daňových

¹ Následující vývoje jsou trochu odbornější než ty předešlé (ovšem nezbytné pro další pochopení příčin zkoumaného vývoje), takže někteří čtenáři možná budou chtít přeskóčit několik stránek a začnou číst rovnou pasáž o dopadech tohoto vývoje a analýze 21. století, Vautrinově promluvě a Rastignakově dilematu.

Graf 11.8
Roční tok dědictví vyjádřený v procentech disponibilního příjmu
ve Francii, 1820–2010

Komentář: roční objem dědictví vyjádřený v procentech disponibilního příjmu (nikoli národního důchodu) dosáhl v roce hodnoty řádově 20 %, která se blíží jeho výši z 19. století.
Zdroje a statistiky: viz piketty.pse.ens.fr/capital21c.

druhé části, dosahuje obvykle kolem 10 % národního důchodu. Bude-li roční tok dědictví představovat 20 % až 25 % národního důchodu, jak tomu bylo v 19. století, znamená to, že sumy předané každoročně v podobě dědictví a darů jsou dvakrát vyšší než objem ročních úspor. Pokud k tomu připočteme, že část těchto nových úspor pochází ze zděděného majetku (v 19. století dokonce větší část úspor), vidíme, že při těchto ročních objemech zděděný majetek prostě musí převládat nad majetkem pocházejícím z úspor. A naopak, snížili-li se roční tok dědictví na pouhých 5 % národního důchodu, jak tomu bylo v letech 1950–1960, tj. na hodnotu dvakrát menší než objem nových úspor (při stejné míře úspor ve výši 10 %, což zhruba odpovídá skutečnosti), nebude překvapivé, že uspořený kapitál bude dominovat zděděnému. Důležité je, že roční tok dědictví v letech 1980–1990 převýšil objem úspor a v letech 2000–2010 je už výrazně vyšší. Po roce 2010 je ročně předáván formou dědictví a darů ekvivalent téměř 15 % národního důchodu.

Abychom si lépe uvědomili, o jakých částkách zde mluvíme, připomeňme si, že disponibilní (peněžní) příjem domácností představuje v zemích, jako je Francie na začátku 21. století zhruba 70 % až 75 %

národního důchodu (po korekci související s transfery v naturálních: zdraví, vzdělávání, bezpečnost, různé veřejné služby atd., které do disponibilního příjmu nejsou započteny).

Pokud vyjádříme tok dědictví nikoli jako část národního důchodu, jak jsme to dělali doposud, ale jako část disponibilního příjmu, uvidíme, že dědictví a dary, které každoročně obdrží francouzské domácnosti, představují po roce ekvivalent 20 % této částky, takže dosáhly své výše z let 1820–1910 (viz graf 11.8). Jak jsme vysvětlili v páté kapitole, pro srovnávání různých míst a období je legitimnější používat jako referenční jmenovatel národní důchod, nikoli disponibilní příjem. Ovšem i přesto vypovídá srovnání s disponibilním příjmem o určité, v jistém smyslu konkrétnější realitě a umožňuje uvědomit si, že dědictví již teď představuje jednu pětinu peněžních zdrojů domácností (kterou mohou například uložit v bance), a velmi brzy by mělo dosáhnout jedné čtvrtiny či více.

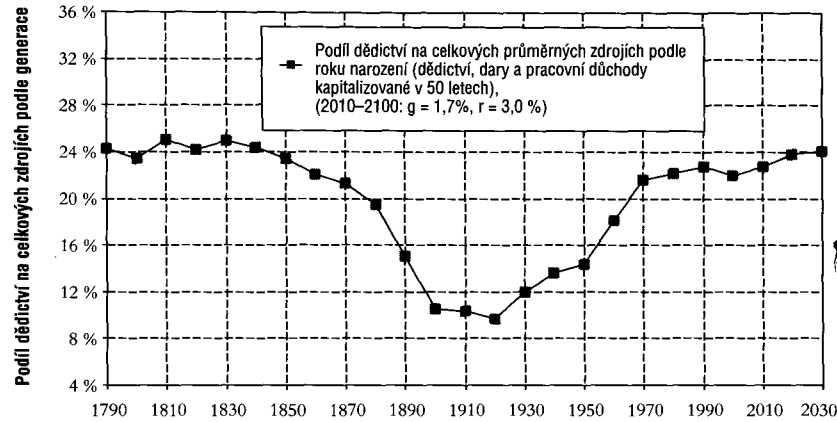
Návrat k Vautrinově monologu

Abychom si udělali ještě přesnější představu o tom, jakou roli může hrát dědictví v lidském životě, a odpověděli na existenciální otázku, kterou před nás staví Vautrinův monolog (jaké životní úrovně lze dosáhnout díky dědictví a jaké díky práci?), bude nejlepší podívat se na jednotlivé generace, které se vystřídaly ve Francii od začátku 19. století, a porovnat různé typy zdrojů, k nimž měly za svého života přístup. Tento generační pohled na lidský život je jediný, který nám umožní postihnout skutečnost, že dědictví není zdroj, který bychom dostávali každý rok.¹

Podívejme se nejprve na vývoj průměrného podílu dědictví v celkových zdrojích, kterými disponovaly generace narozené ve Francii v letech 1790–2030 (viz graf 11.9). Postupovali jsme následujícím způsobem: na základě statistických řad ročního toku dědictví a podrobných údajů o věku zemřelých, dědiců, dárců a obdarovaných jsme

¹ Říkáme-li, že roční tok dědictví představuje ekvivalent 20 % disponibilního příjmu, neznamená to samozřejmě, že každý člověk dostane každý rok o 20 % víc v podobě pravidelného přísunu dědictví a darů. Znamená to, že každý dostane v určitý okamžik svého života - obvykle po smrti obou svých rodičů a někdy i předtím, formou daru - výrazně vyšší částku, například ekvivalent svého několikaletého příjmu, a že toto dědictví a dary představují každý rok ekvivalent 20 % disponibilního příjmu všech domácností.

Graf 11.9
Podíl dědictví na celkových zdrojích (dědictví a práce)
generací narozených v letech 1790–2030

Komentář: dědictví představovalo 25 % všech zdrojů jednotlivých generací v 19. století; u generací narozených v letech 1910–1920 to bylo necelých 10 % (měly dědit zhruba v letech 1950–1960).

Zdroje a statistiky: viz piketty.pse.ens.fr/capital21c.

vypočítali podíl dědictví na celkových zdrojích podle roku narození. Zdroje zahrnují dědictví (dědictví a dary) a pracovní důchody, od nichž jsme odečetli daně¹ a následně je zhodnotili za celou délku života daného jednotlivce průměrným čistým výnosem, který ve Francii v jednotlivých letech existoval. Tato metoda je na první pohled nejvhodnější, ale je třeba poznamenat, že pravděpodobně vede k lehkému podcenění podílu dědictví, protože dědici (a lidé s vysokými příjmy vůbec) často získávají vyšší výnosy, než je úroková míra z uspořené pracovních důchodů.²

Získané výsledky jsou následující: vidíme, že u lidí, kteří se narodili ve Francii v 90. letech 18. století, představoval podíl dědictví zhruba 24 % všech zdrojů, kterými za svůj život disponovali. Zhruba 76% jejich

celkových příjmů tedy představovaly jejich pracovní důchody. Pro osoby narozené po roce 1810 je podíl dědictví 25 % a podíl pracovních důchodů 75 %. To samé platí při zbežném pohledu pro všechny generace 19. století, tedy ty, které dědily před první světovou válkou. Povšimněme si, že podíl dědictví na celkových zdrojích, řádově 25 % v 19. století, je o trochu vyšší než roční tok dědictví vyjádřený jako podíl národního důchodu (zhruba 20 % až 25 % ve stejném období). To je důsledkem skutečnosti, že kapitálové důchody – obvykle kolem jedné třetiny národního důchodu – jsou *de facto* přerzdělovány z části do dědictví a z části do pracovních důchodů.¹

U generací narozených po letech 1870–1880 začíná podíl dědictví v celkových příjmech postupně klesat. Důvodem je to, že stále více z nich mělo dědit po první světové válce, takže vzhledem k otřesům, jakými prošel kapitál jejich rodičů, dostali méně, než předpokládali. Nejnižšího bodu bylo dosaženo u generací narozených v letech 1910–1920, které měly dědit bezprostředně po druhé světové válce, v padesátých a šedesátých letech, kdy byl roční tok dědictví nejnižší, a dědictví tak v jejich celkových příjmech představovalo již jen 8 % až 10 %. Jeho podíl se začíná znovu zvyšovat u generací narozených v letech 1930–1950, které dědily především v sedmdesátých až devadesátých letech. Podíl dědictví v jejich celkových příjmech představoval již 12 % až 14 %. Ale opravdový význam začíná mít dědictví až pro generace narozené v letech 1970–1980, které získávají dary a dědictví v letech 2000–2010. U nich činí podíl dědictví už 22 % až 24 % z celkových příjmů, což je nevídané od 19. století. Z tohoto vývoje je patrné, že historické období „konce éry dědictví“ teprve končí a že jednotlivé generace 20. století mají v oblasti úspor a kapitálu velice různorodé zkušenosti. Kohorty baby-boomu musely začít od píky podobně jako meziválečné generace a generace začátku století, devastované válkami. Naopak generace narozené v poslední třetině 20. století se musí potýkat s tím, že dědictví opět hraje významnou roli, téměř stejně jako generace 19. a 21. století.

¹ Kompletní analýza vazeb mezi těmito poměry viz odborná příloha. Skutečnost, že roční tok dědictví (20 % až 25 % národního důchodu) a kapitálové důchody (obvykle 25 % až 35 % národního důchodu) mohou mít někdy přibližně stejné hodnoty, by měla být považována za shodu okolností vyplývající ze specifických demografických a technologických parametrů (rovnovážný roční objem dědictví $b_y = \beta/H$ vyplývá z poměru kapitálu vůči důchodu a trvání jedné generace, zatímco rovnovážný podíl kapitálu α vyplývá především z produkční funkce).

Rastignakovo dilema

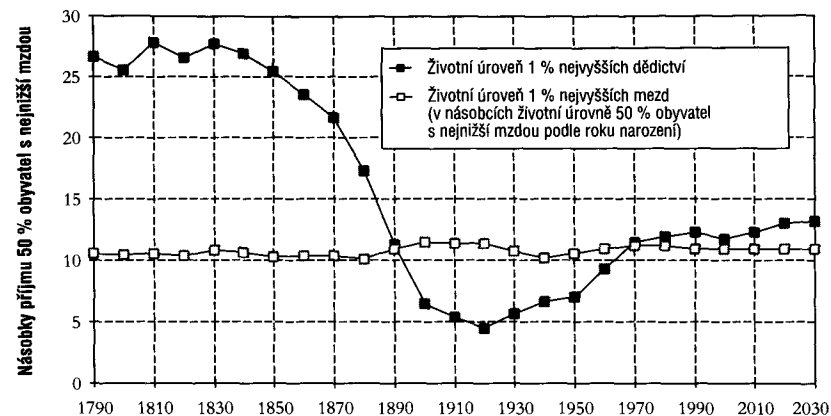
Prozatím jsme se zabývali pouze průměrnými hodnotami. Ovšem jednou ze základních charakteristik dědictví je to, že je rozloženo velmi nerovnoměrně. Tím, že jsme do našich odhadů zahrnuli jak rozdíly vycházející z dědictví, tak rozdíly v pracovních příjmech, budeme konečně moci posoudit, do jaké míry platí chmurná Vautrinova promluva pro jednotlivá sledovaná období. Na grafu 11.10 vidíme, že generace narozené na konci 18. a v průběhu 19. století, počínaje Eugènem de Rastignac (Balzac mu vybral za rok narození rok 1798), skutečně musí řešit strašlivé dilema načrtnuté bývalým galejníkem. Podaří-li se jim získat dědictví, budou moci žít na mnohem vyšší úrovni, než by jim umožnila studia a práce.

Aby bylo možné interpretovat jednotlivé výše zdrojů co nejpřesněji a nejintuitivněji, vyjádřili jsme je jako násobky průměrné životní úrovně, které v jednotlivých obdobích dosahovalo 50 % pracujících s nejnižší mzdou. Tato úroveň, která by se dala označit jako „lidová“, odpovídá obvykle zhruba polovině průměrného národního příjmu v příslušném období a poslouží jako užitečná reference k posouzení nerovnosti panující v dané společnosti.¹

Hlavní výsledky jsou následující: v 19. století odpovídaly zdroje, kterými disponovalo v průběhu života 1 % nejbohatších dědiců (1 % obyvatel, kteří získali nejvyšší dědictví v rámci své generace), dvaceti- až třicetinásobku životní úrovně nižší třídy. Jinými slovy, díky dědictví, které získali většinou od rodičů nebo od partnera, by si dědicové mohli dovolit zaměstnávat celý život dvacet až třicet sloužících. A zároveň zdroje, které vynášelo 1 % nejlépe placených zaměstnání (např. soudcovské, prokurátorské či advokátské, jak zmiňuje Vautrin), odpovídaly zhruba desetinasobku životní úrovně nejchudších. To není sice málo, ale je to mnohem méně než v případě dědiců, tím spíše, jak poznamenává bývalý galejník, že dostat se k takovým

¹ Na 50 % nejnižších pracovních důchodů obvykle připadá 30 % celkového objemu mzdových prostředků (viz sedmá kapitola, tabulka 7.1). Osoby, které je pobírají, vydělávají kolem 60 % průměrné mzdy (tj. 40 % až 50 % průměrného národního důchodu vzhledem k tomu, že pracovní důchody obvykle představují kolem 65 % až 75 % národního důchodu). Například ve Francii po roce 2010 pobíralo 50 % nejhůře placených zaměstnanců buď minimální mzdu či její jednaapůlnásobek, tj. v průměru vydělávali 15 000 eur za rok (tj. 1 250 eur měsíčně). Průměrný národní důchod na obyvatele je 30 000 eur (tj. 2 500 eur měsíčně).

Graf 11.10
Rastignakovo dilema pro generace narozené v letech 1790–2030

Komentář: 1 % nejvyšších dědictví umožnilo dosáhnout mnohem vyšší životní úrovně než 1 % nejvyšších mezd.

Zdroje a statistiky: viz piketty.pse.ens.fr/capital21c.

místům nebylo zrovna jednoduché. Často nestačilo jen výborně vystudovat, ale potom bylo ještě třeba celá léta pletichařit bez záruky výsledku. Za takových podmínek bylo rozhodně lepší poohlédnout se, zda se někde v blízkém okolí nevyskytuje dědictví z nejvyššího percentilu, a nenechat si ho ujít. Za pokus to stálo.

Pokud provedeme stejné výpočty pro generace narozené v letech 1910–1920, vidíme, že životní volby jsou už zcela jiné. 1 % nejvyšších dědictví přináší zdroje sotva pětkrát vyšší, než je životní úroveň nejchudších, ale 1 % nejlépe placených zaměstnání vynáší stále desetinasobek až dvanáctinasobek této úrovně (to je automatický důsledek skutečnosti, že podíl nejvyššího percentilu v mzdové hierarchii byl po celé sledované období poměrně stabilní, kolem 6% až 7 % celkového objemu mzdových prostředků).¹ Zřejmě poprvé v historii se dalo žít díky pracovním příjmům z nejvyššího percentilu dvakrát lépe než z dědictví z nejvyššího percentilu. Studia, práce a vlastní píle se vyplatily více než dědit.

¹ Připomeňme si, že 6% až 7% podíl nejvyššího percentilu na celkovém objemu mzdových prostředků znamená, že každý uvnitř tohoto percentilu vydělává v průměru šestkrát až sedmkrát více, než je průměrná mzda, tj. desetkrát až dvanáctkrát více, než je průměrná mzda 50 % nejhůře placených pracujících. Viz sedmá a osmá kapitola.

Pro generace baby-boomu bylo rozhodování téměř stejně jednoduché: pro Rastignaky narozené v letech 1940–1950 bylo jednoznačně výhodnější získat zaměstnání z nejvyššího percentilu (které vynášelo desetkrát až dvanáctkrát víc než životní úroveň nižší třídy) a neposluchat Vautrinovo vábení (dědictví z nejvyššího percentilu stačila maximálně na šestnásobek až sedminásobek životní úrovně nižší třídy). Pro všechny tyto generace byla práce, kromě toho, že je morálně přijatelnější, zároveň výnosnější volbou.

V praxi tyto výsledky také znamenají, že během celého tohoto období, pro všechny generace narozené v letech 1910 až 1950, tvořili nejvyšší percentil příjmové hierarchie z větší části lidé, které živila práce. To je velká změna, nejen proto, že jde o historickou premiéru (ve Francii a pravděpodobně také ve všech evropských státech), ale také proto, že nejvyšší percentil je ve všech společnostech velice významnou skupinou.¹ Jak jsme viděli v sedmé kapitole, nejvyšší percentil představuje poměrně širokou elitu, která hraje ústřední roli v ekonomické, politické a symbolické struktuře společnosti.² Ve všech tradičních společnostech (připomeňme si, že v roce 1789 tvořila 1 % až 2 % obyvatel aristokracie) až do období Belle Époque (i přes naději vyvolané Velkou francouzskou revolucí) v této skupině vždy převládal zděděný kapitál. Skutečnost, že pro všechny generace narozené v první polovině 20. století tomu tak nebylo, byla převratnou událostí, která přispěla k šíření bezprecedentní víry v nezvratnost sociálního pokroku a konec starého světa. Nerovnost během „třiceti slavných let“ sice ještě nevymizela, ale nahlíželo se na ni především skrz uklidňující prizma mzdové nerovnosti. Ve světě pracujících sice existovaly výrazné rozdíly mezi dělníky, zaměstnanci a manažery – mimochodem tato disparita měla ve Francii v padesátých a šedesátých letech znovu zvyšující se tendenci –, ale byl to svět v zásadě jednotný, v němž všichni vyznávali kult práce a stejný, meritokratický ideál, jenž měl definitivně překonat nahodilou majetkovou nerovnost z minulosti.

Pro generace narozené v letech 1970–1980 a v ještě větší míře pro generace následující je už realita zcela jiná. Především se notně zkom-

¹ K obdobnému vývoji jako na grafu 11.10 dojdeme, vezmeme-li v úvahu nejvyšší decil či nejvyšší tisícinu (nejvyšší percentil je přece jenom skupina k analýze příliš početná). Viz grafy GS11.9–11.10 (dostupné on-line).

² Z definice 500 000 dospělých osob v zemi s 50 miliony zletilých obyvatel, jakou je dnes Francie.

plikují životní rozhodnutí: dědictví z nejvyššího percentilu vynáší asi stejně jako práce (dokonce o něco víc, dvanáctkrát až třináctkrát víc než životní úroveň nejchudších v případě dědictví, desetkrát až jedenáctkrát víc v případě práce).

Povšimněme si, že v porovnání s 19. stoletím je na začátku století jednadvacátého odlišná také struktura nerovnosti a nejvyššího percentilu. To je důsledkem dnešní mnohem nižší koncentrace dědictví.¹ Současné generace se musí potýkat se specifickými nerovnostmi a sociálními strukturami, které do jisté míry stojí na pomezí mezi cynickým světem galejníka Vautrina (v němž vítězilo dědictví nad prací) a kouzelným světem „třiceti slavných let“ (v němž vítězila práce nad dědictvím). Podle našich zjištění by měl nejvyšší percentil dnešní francouzské sociální hierarchie obsahovat srovnatelné proporce důchodů vzešlých z dědictví a z práce.

Základní aritmetika rentiérů a manažerů

Pokusme se o shrnutí: aby mohla prosperovat majetková společnost rentiérů, tj. společnost, ve které na špičce sociální hierarchie převládají kapitálové důchody nad pracovními, jak tomu bylo v románech Honoré de Balzaka či Jane Austenové, musí být splněny dvě základní podmínky.

Nejprve je třeba, aby zde existoval vysoký objem kapitálu s vysokým podílem zděděného kapitálu. Poměr mezi kapitálem a důchodem by se měl obvykle pohybovat mezi šesti až sedmi a zděděný kapitál by měl představovat větší část celkového objemu. V takové společnosti může dědictví představovat až jednu čtvrtinu všech zdrojů, kterými za svůj život v průměru disponují jednotlivé generace (dokonce až jednu třetinu, použijeme-li vysoký odhad nerovnosti kapitálových výnosů), jak tomu ostatně bylo v 18. a 19. století. Tato první podmínka se v 21. století začíná znovu naplňovat.

Druhou podmínkou je extrémně silná koncentrace dědictví. Pokud by bylo dědictví rozděleno stejně jako pracovní důchody (tj. stejný podíl nejvyššího decilu, nejvyššího percentilu atd. v celkovém objemu dědictví a pracovních důchodů), Vautrinův svět by nikdy neexistoval:

¹ Objem dědictví téměř dosáhl své úrovně z 19. století, ale dnes není tak časté dědit v takové výši, že by člověk nemusel pracovat a přitom mít řádově desetkrát vyšší životní úroveň než nejchudší třída.

pracovní důchody by vždy představovaly větší objem než dědické důchody (alespoň trojnásobně)¹ a 1 % nejvyšších pracovních důchodů by bylo automaticky a systematicky mnohem vyšší než 1 % nejvyšších zděděných příjmů.²

Aby efekt koncentrace převládl nad efektem objemu, musí značnou část celkového zděděného majetku vlastnit nejvyšší percentil hierarchie dědických důchodů. To byl případ společností v 18. a 19. století, kdy nejvyšší percentil vlastnil 50 % až 60 % z celkového objemu majetku (ve Velké Británii a v Paříži v období Belle Époque dokonce až 70 %), což je téměř desetkrát větší podíl, než byl podíl nejvyššího percentilu hierarchie pracovních důchodů na celkovém objemu mzdových prostředků (zhruba 6 % až 7 %, dlouhodobě poměrně stabilní úroveň). Poměr jedné ku deseti mezi majetkovou a mzdovou koncentrací umožňuje vyvážit poměr jedné ku třem mezi objemy a pochopit, proč dědictví z nejvyššího percentilu umožňovalo v majetkové společnosti v 19. století žít prakticky třikrát lépe než zaměstnání z nejvyššího percentilu (viz graf 11.10).

Jednoduchá aritmetika rentiérů a manažerů nám také umožní pochopit, proč se nejvyšší percentily zděděného kapitálu a pracovních důchodů ve Francii na začátku 21. století více méně vyvažují. Majetková koncentrace je třikrát vyšší než mzdová (necelých 20 % celkového majetku pro nejvyšší majetkový percentil oproti 6 % až 7 % z celkového objemu mezd pro nejvyšší percentil pracovních důchodů), takže více méně vyvažuje efekt objemu. Vidíme také, proč manažeri v období „třiceti slavných let“ tak silně převýšili rentiéry (efekt koncentrace, jedna ku třem, byl příliš slabý, aby vyvážil ohromný efekt objemu, jedna ku deseti). Ale mimo tyto situace extrémních šoků nebo specifických veřejných politik (především fiskálních) vede „přirozená“ struktura nerovnosti spíše k dominanci rentiérů nad manažery. Především je-li růst nízký a kapitálový výnos výrazně vyšší než míra růstu, je téměř nevyhnutelné – alespoň v nejreálnějších dynamických modelech –, že majetková koncentrace dosáhne takového stupně, že vysoké

¹ Alespoň třikrát vyšší v 18. a 19. století, stejně jako v 21. století (kdy pracovní důchody představují zhruba tři čtvrtiny celkových zdrojů a důchody z dědictví zhruba jednu čtvrtinu) a téměř desetkrát vyšší než ve 20. století (kdy pracovní důchody představují devět desetin zdrojů a důchody z dědictví jednu desetinu). Viz graf 11.9.

² Asi třikrát vyšší v 18. a 19. století, stejně jako v 21. století a téměř desetkrát vyšší ve 20. století. To samé by platilo pro 10 % nejvyšších, 0,1 % nejvyšších atd.

důchody ze zděděného kapitálu budou silně dominovat vysokým pracovním důchodům.¹

Klasická majetková společnost: svět Balzaka a Austenové

Romanopisci 19. století samozřejmě nepoužívají při popisu dobové sociální struktury stejné kategorie jako my. Ale popisují stejnou realitu, v níž je pohodlný život možný jedině díky rozsáhlému majetku. Je zarážející, do jaké míry jsou struktura nerovnosti, řádové veličiny a sumy zevrubně popisované Balzakiem a Austenovou z různých stran kanálu La Manche stejné, a to i přes rozdílnou měnu, literární styl a zápletku. Jak jsme viděli ve druhé kapitole, číselné údaje jsou ve světě bez inflace, v němž se autoři pohybují, velmi stabilní. Mohou tak zcela přesně stanovit, od jaké výše majetku a příjmu je možné žít s minimem elegance a vyhnout se nedostatku. V obou případech tento faktický i psychologický práh leží někde kolem dvacetinásobku až třicetinásobku tehdejší průměrné mzdy. S částkou nižší žijí jejich románoví hrdinové jen obtížně a nedůstojně. Těto hranice bylo možné dosáhnout, pokud člověk patřil k 1 % nejmajetnějších osob ve francouzské či anglické společnosti v 19. století (nebo, ještě lépe, blížil-li se k 0,5 % či 0,1 % nejmajetnějších). Jednalo se o jasně identifikovanou a početně významnou skupinu, sice menšinovou, ale přesto dostatečně silnou na to, aby dokázala strukturovat společnost a poskytla látku k vytvoření románového světa.² Ale pro všechny, kdo se v životě spokojili s tím, že si na živobytí budou vydělávat prací, bez ohledu na to, jak výnosné bylo jejich zaměstnání, byla zcela nedosažitelná. Ani nejvyšší

¹ Viz odborná příloha pro analýzu matematických podmínek jednotlivých rozdělení, z nichž vyplývá, že rentiéři převažují nad manažery (a naopak).

² 1 % nejvyšších dědictví poskytuje životní úroveň, která je dvacetipětinásobkem až třicetinásobkem životní úrovně lidové vrstvy v 19. století (viz graf 11.10), tj. zhruba dvanáctkrát až patnáctkrát více než průměrný národní důchod na obyvatele. Úroveň dosažená 0,1 % nejvyšších dědictví je zhruba pětkrát vyšší (viz předchozí kapitola o Paretových koeficientech), tj. šedesátkrát až šedesátpětkrát vyšší než průměrný důchod na obyvatele. Práh u Balzaka a Austenové – dvacetkrát až třicetkrát více než průměrný důchod – odpovídá zhruba průměrnému důchodu 0,5 % osob, které získaly nejvyšší dědictví (tj. 100 000 osob z 20 milionů dospělých, kteří žili ve Francii v letech 1820–1830 či 50 000 osob z 10 milionů dospělých, kteří žili v Británii v letech 1800–1810, jak Balzac, tak Austenová měli při tvorbě svých postav z čeho vybírat).

jedno procento nejlépe placených zaměstnání neumožňovalo se k tomu životnímu stylu přiblížit (to ostatně ani 0,1 % nejlépe placených zaměstnání).¹

Ve většině románů z 19. století je peněžní, společenský a psychologický kontext nastíněn na prvních stránkách. Poté ho autor čas od času připomene, aby čtenář nezapomněl, co všechno přítomné postavy odlišuje, tj. všechny monetární charakteristiky, které utvářejí jejich existenci, rivalitu, strategie a naděje. V *Otcí Gortotovi* je úpadek starého pána okamžitě zřejmý z toho, že se musí postupně smířit s nešpinavějším pokojíkem a nejobyčejnější stravou v penzionu vdovy Vauquerové, aby omezil svá roční vydání na 500 franků (tj. zhruba průměrný roční příjem, což je pro Balzaka výraz největší chudoby).² Goriot obětoval vše pro své dcery, z nichž každá dostala věno ve výši 500 000 franků, tj. roční rentu 25 000 franků, zhruba padesátinásobek průměrného důchodu, který je ve všech Balzakových románech základní jednotkou bohatství, výrazem skutečného blahobytu a elegantního života. Kontrast mezi těmito dvěma společenskými extrémy je nastolen hned od začátku. Přitom Balzac nezapomíná na to, že mezi skutečnou chudobou a skutečným dostatkem existuje celá řada přechodných situací, více či méně neutěšených. Malé panství rodiny Rastignaků, ležící nedaleko od Angoulême, vynáší sotva 3 000 franků ročně (tj. šestkrát víc než průměrný důchod). Pro autora jde o typické představitel zchudlé provinční šlechty, která může Eugěnovi poskytnout pouhých 1 200 franků, aby mohl odejít na studia práv do hlavního města. Vautrin ve svém monologu zmiňuje roční mzdu ve výši 5 000 franků (tj. desetinásobek průměrného důchodu), kterou by mladému Rastignakovi mohlo vynést místo generálního prokurátora, jako příklad nedostatku, z něhož lépe než z jakýchkoli dalších projevů vyplývá, že studia

¹ 1 % nejlépe placených zaměstnání umožňuje v 19. století vést desetkrát nákladnější život, než je životní úroveň nejnižší třídy (viz graf 11.10), tj. pětkrát víc než průměrný důchod. Odhadujeme, že průměrného důchodu ve výši dvacetinásobku až třicetinásobku průměrného důchodu své doby dosahovalo pouze 0,01 % nejlépe placených osob (tj. maximálně 2 000 osob z 20 milionů). Vautrin se zřejmě příliš nemýlí, když říká, že v Paříži se nenajde víc než 5 advokátů, kteří vydělávají 50 000 franků za rok (tj. stokrát víc než průměrný důchod). Viz odborná příloha.

² Stejně jako ve druhé kapitole se průměrné důchody, na něž odkazujeme, vztahují k průměrnému národnímu důchodu na dospělého obyvatele. V letech 1810-1820 byl tento průměrný důchod ve Francii zhruba 400-500 franků ročně. Mzda sloužících byla řádově dvakrát až třikrát nižší.

nebudou tou správnou cestou. Balzac popisuje společnost, v níž je cílem dosáhnout minimálně dvacetinásobku až třicetinásobku tehdejšího průměrného příjmu, případně padesátinásobku, což se podaří Delphine a Anastasii díky věnu od otce, případně ještě lépe stonásobku, což by umožnil milion slečny Victorine, který by vynášel roční rentu ve výši 50 000 franků.

Také v *Césaru Birotteauovi* pomýšlí bývalý voňavkář na majetek ve výši jednoho milionu franků, z něhož si chce polovinu nechat pro sebe a svou ženu a polovinu vynaložit na dceřino věno, což bylo nutné, aby se mohla dobře provdat a její budoucí manžel si mohl, nikoli bez obtíží, koupit kancelář notáře Roguina. Jeho žena se chce vrátit k půdě, takže se ho snaží přesvědčit, že do důchodu mohou odejít i s 2 000 franky roční renty a dceru provdat s pouhými 8 000 franky, ale César o tom nechce slyšet. Nehodlá skončit jako jeho společník Pillerault, jenž opouští firmu s rentou jen 5 000 franků. K příjemnému životu potřebují nejméně dvacet až třicetkrát víc, než je průměrný důchod. Pouhý pětinašobek či desetinásobek stačí sotva na přežití.

Úplně stejné řádové hodnoty najdeme na druhé straně kanálu La Manche. V románu *Rozum a cit* se finanční i psychologická zápletka začíná rozehrávat v děsivém dialogu mezi Johnem Dashwoodem a jeho ženou Fanny na prvních deseti stránkách. John právě zdědil ohromné norlandské panství, které vynáší ročně 4 000 liber, tj. víc než stonásobek tehdejšího průměrného důchodu (v letech 1800-1810 to bylo ve Spojeném království necelých 30 liber za rok).¹ Jde o velmi rozlehlé panství, což v románech Jane Austenové představuje vrchol blahobytu. Panství plukovníka Brandona v Delafordu s ročním výnosem 2 000 liber (tj. více než šedesátinásobek průměrného důchodu) zcela zapadá do tehdejšího standardu. V jiném románu vidíme, že austenovským hrdinům může někdy stačit i 1 000 liber ročně. Ovšem John Willoughby s 600 librami (dvacetinásobkem průměrného příjmu) je už na spodní hranici slušné existence, takže se musíme ptát, jak tento krásný a nespoutaný mladý muž dokáže žít na tak vysoké noze s tak málem. Možná právě proto velmi rychle opouští dezorientovanou a zoufalou Marianne kvůli slečně Greyové a jejím 50 000 libram věna (2 500 liber roční renty, tj. osmdesátinásobek ročního příjmu). To je vzhledem k tehdejšímu směnnému kurzu téměř přesným ekvivalentem věna slečny Victorine

¹ Připomeňme si, že libra šterlinků měla v 19. století a až do roku 1914 hodnotu 25 franků. Viz druhá kapitola.

ve výši jednoho milionu franků. Stejně jako u Balzaka, i tady je za dostatečně uspokojivé považováno věno odpovídající jen polovině této částky jako např. věno Delphine a Anastasie. Taková slečna Mortonová, jediná dcera lorda Mortona, je se svým kapitálem 30 000 liber (1 500 liber renty, padesátinásobek průměrného příjmu) dokonalou partií vyhledávanou všemi potenciálními tchyněmi, počínaje paní Ferrarsovou, která by ji ráda viděla vedle svého syna Edwarda.¹

Blahobyt Johna Dashwooda stojí od prvních stránek v kontrastu s relativní chudobou jeho nevlastních sester Elinor, Marianne a Margaret. Ty se i s matkou musí spokojit s roční rentou ve výši všeho všudy 500 liber (tj. 125 liber na jednu, tj. necelý čtyřnásobek průměrného důchodu na obyvatele), což rozhodně nestačí, aby se mohly dobře provdat. Milovnice mondénních řečí devonského venkova, paní Jenningsová, jim to ostatně nezapomene připomenout na každém z nesčetných bálů, zdvořilostních návštěv a hudebních dýchánek, které vyplňují jejich existenci. Často se tam objevují mladí a přitažliví nápadníci, jenže bohužel nezůstávají dlouho: „Skromnost vašeho jmění je může odradit.“ Stejně jako u Balzaka se v románech Jane Austenové s pouhým pětinásobkem až desetinásobkem průměrného příjmu nežíje snadno. Důchody blížící se průměrným 30 liberům či méně nejsou vůbec zmiňovány: je jasné, že patří do světa sloužících a dále to není třeba rozebírat. Když Edward Ferrars zvažuje, zda se stát pastorem a přijmout faru v Delifordu s rentou 200 liber ročně (šestinásobek až sedminásobek průměrného příjmu), je považován téměř za svatého muže. I když si bude přilepšovat důchodem z malého kapitálu, který mu zanechala rodina jako trest za jeho mesalianci, plus hubenou rentou, kterou přinesla do manželství Elinor, nebudou si moci příliš vyskakovat. Všichni kolem se pozastavují nad tím, že „ty dva natolik zaslepila láska, že se domnívají, že jim 350 liber šterlinků zaručí příjemný život“.² Ovšem šťastný a ctnostný konec by neměl zakrýt to podstatné: John,

¹ Copak v 70. letech 18. století, o necelých třicet let dříve, neřekl důvěrník Jiřího III. Barrymu Lyndonovi, že každý, kdo disponuje kapitálem 30 000 liber, by měl být logicky povýšen do šlechtického stavu? Jak daleko se dostal Redmond Barry od té chvíle, kdy vstoupil do královské armády za sotva 15 liber ročně (1 šilink denně), tj. o něco víc než polovina průměrného příjmu na obyvatele ve Spojeném království v letech 1750–1760! Pád byl nevyhnutelný. Povšimněme si, že stejně přesná čísla jako Jane Austenová udává také Stanley Kubrick, který se britským románem z 19. století inspiroval.

² Viz J. AUSTEN, *Rozum a Cit*, Gallimard, 2009, s. 446.

terý na radu odpudivé Fanny odmítá pomoci svým nevlastním sestřím, i přes sliby, které dal otci na smrtelné posteli, odsuzuje Elinor a Marianne k životu plnému bídy a ponižování. Jejich osud je zpečetěn tímto prvním, úvodním dialogem.

Se stejnou strukturou založenou na penězích se na konci 19. století někdy setkáváme i v Americe. V románu Henryho Jamese *Washingtonské náměstí*, který vyšel v roce 1881 a do filmové podoby ho pod názvem *Dědička* skvostně převedl William Wyler v roce 1949, vychází zápleтка z chybně interpretované částky věna. Vidíme, že o peníze se především a lepší je se nezmýlit. Catherine Sloperová to zakusí na vlastní kůži, když její snoubenec bere nohy na ramena poté, co zjistí, že místo předpokládaných 30 000 dolarů dostane pouze 10 000 dolarů roční renty (tj. dvacetinásobek průměrného ročního důchodu místo šedesátinásobku). „Jsi moc ošklivá,“ vmete jí do tváře její bohatý, francouzský otec po vzoru knížete Bolkonského z *Vojny a míru*. Nejistě se i postavení mužů, např. v *Úžasných Ambersonových* Orsona Wellese jsme svědky pádu arogantního dědice George, který na vrcholu sil disponoval rentou 60 000 dolarů (stonásobek průměrného důchodu), než ho deklasovala automobilová revoluce z let 1900–1910 a on skončil na místě za 350 dolarů, pod hranicí průměrného příjmu.

Extrémní majetková nerovnost, civilizační podmínka v chudé společnosti?

Je zajímavé, že autoři románů z 19. století se nespokojují jen s přesným popisem majetkové a příjmové hierarchie své doby. Často předkládají velmi konkrétní a plastický pohled na to, jak lidé žijí, na každodenní realitu, kterou umožňuje různá životní úroveň. Někdy jím prosvítá i určitá obhajoba tehdejší extrémní majetkové nerovnosti, protože mezi řádky vyplývá, že bez ní by nemohla existovat úzká sociální skupina, která se může starat i o něco jiného, než jen jak si zajistit živobytí. Je to téměř civilizační podmínka.

Především Jane Austenová velmi pečlivě evokuje fungování tehdejšího života: kolik je třeba vynaložit na zajištění obživy, bydlení, oblečení a cestování. Je pravda, že bez moderních technologií je všechno velmi drahé a vyžaduje hodně času a především práce služebných. Je třeba obstarávat a připravovat jídlo (které nelze snadno uchovávat), pořizovat oblečení (i ten nejskromnější oděv stojí částku odpovídající průměrnému příjmu za několik měsíců, případně roků), a samozřejmě

organizovat cesty. K tomu je třeba koní, kočárů a doprovodu, krmiva pro zvířata atd. Čtenář sám dochází k závěru, že život skutečně nebyl jednoduchý, protože pokud člověk disponoval pouze trojnásobkem či pětinásobkem průměrného příjmu, musel strávit většinu času zajišťováním běžného provozu. Pokud si chtěl dopřát knihy nebo hudební nástroje, případně šperky nebo plesové šaty, bylo třeba mít alespoň dvacetinásobek či třicetinásobek této částky.

Již v první části jsme viděli, do jaké míry je obtížné a zjednodušující porovnávat kupní sílu ve velmi dlouhém období, protože způsob života a ceny se radikálně a v mnoha ohledech mění. Je nemožné shrnout vývoj do jediného ukazatele. Nicméně, podle oficiálních indexů¹ byla kolem roku 1800 průměrná kupní síla průměrného důchodu na obyvatele ve Spojeném království a ve Francii zhruba desetkrát nižší než v roce 2010. Jinými slovy, s dvacetinásobkem či třicetinásobkem průměrného důchodu se v roce 1800 zřejmě nešlo lépe než dnes s jeho dvojnásobkem či trojnásobkem. S pětinásobkem či desetinásobkem průměrného důchodu z roku 1800 bychom se dnes pohybovali někde mezi minimálním a průměrným příjmem.

Je ovšem pravda, že balzakovské a austenovské postavy naprosto bez uzardění využívají služby desítek sloužících, které obvykle ani neznáme jménem. Spisovatelé se někdy vysmívají přehnaným nárokům a potřebám svých postav, např. když Marianne, která při představě elegantního páru, který vytvoří společně s Willoughbym, s ruměncem ve tváři vysvětluje, že podle jejích výpočtů bude obtížné vyjít s méně než 2 000 librami ročně (více než šedesátinásobek tehdejšího průměrného příjmu): „Jsem si jistá, že nežádám nic přehnaného, dostatečný počet služebných, kočár, možná dva, koně k honům, tolik budeme potřebovat, abychom mohli tohle všechno zaplatit.“¹ Elinor se nedokáže přemoci a naznačí jí, že přehání. Stejně tak Vautrin, který tvrdí, že je třeba mít důchod alespoň 25 000 franků (více než padesátinásobek průměrného příjmu), aby člověk mohl žít se špetkou důstojnosti. Velmi podrobně vypočítává veškeré náklady na oblečení, služebnictvo a cestování. Nikdo mu sice neříká, že přehání, ale Vautrin je natolik cynický, že to je všem čtenářům jasné.² Podobný typ bez-

ostyšného počítání, řádově ve stejných částkách, najdeme v sech Arthura Younga.¹

Ať už jsou vrtochy jednotlivých postav jakékoli, spisovatelé 19. století popisují svět, v němž je nerovnost určitým způsobem zapotřebí. Pokud by neexistovala příslušně majetná skupina, nikdo by se nestaral o nic jiného, než jak přežít. Výhoda tohoto přístupu k nerovnosti je, že se netváří meritokraticky. Existuje určitým způsobem definovaná menšina, která žije na úkor ostatních, ale nikdo netvrdí, že má větší schopnosti či ctnosti než zbytek populace. V takovém světě je zcela jasné, že jedině majetek umožní blahobytný a důstojný život. To, že má člověk určitou kvalifikaci či diplom, může snad produkovat, rozuměj vydělávat pětkrát až desetkrát víc než průměr, ale o nic víc. Moderní meritokratická společnost, především v Americe, je k těm, kdo nestojí v řadách vítězů, mnohem tvrdší, protože zdůvodňuje jejich podřízenost spravedlností, ctnostmi a zásluhami ostatních neboli jejich nedostatečnou produktivitou.²

Meritokratický extremismus v bohatých společnostech

Je také zajímavé, že velmi výrazná mzdová nerovnost je často obhajována prostřednictvím silně meritokratických argumentů, protože v porovnání s nerovností způsobenou dědictvím působí spravedlivějším dojmem. Od napoleonského císařství do první světové války existoval ve Francii malý počet mimořádně dobře placených, vysoce postavených úředníků (někdy pobírali až padesátinásobek či stonásobek průměrného příjmu), počínaje samotnými ministry. Zdůvodňováno to bylo - v první řadě samotným císařem, který pocházel z nižší korsické

¹ V říjnu 1788, když se Young chystá opustit Normandii, píše: „Evropa je nyní tak jednotná, že rodiny disponující příjmem 15 000 až 20 000 liber mají téměř všude stejnou životní úroveň.“ (Jedná se o tourské libry, ekvivalent franku germinálu, takže uvedená částka odpovídá zhruba 700-900 librám šterlinků, tj. třicetinásobku, resp. padesátinásobku průměrného francouzského, resp. anglického příjmu). A pokračuje dále: s takovým příjmem lze mít „šest sloužících, pět služebných, osm koní a hostit příchozí“, ovšem s pouhými 6 000 či 8 000 tourskými librami si můžete sotva dovolit „dva sloužící a tři koně“. Je zajímavé, že zvířata představují důležitou část kapitálu a výdajů. V listopadu 1789 Young prodává svého koně za 600 tourských liber (tj. za čtyřnásobek ročního příjmu „obyčejného sloužícího“), tato cena má výpovědní hodnotu pro celé období. Viz odborná příloha.

² Tuto obavu vyslovil již v roce 1958 M. YOUNG v svém díle *The Rise of the Meritocracy*, Thames & Hudson.

šlechty – tím, že nejschopnější a nejzasloužilejší občané by měli mít díky svým platům možnost žít stejně důstojně a elegantně jako ti nejbohatší (což je do jisté míry odpověď Vautrinovi z vyšších míst). Jak poznamenává v roce 1831 Adolphe Thiers od řečnického pultu poslanecké sněmovny: „Prefekti musí mít stejný status jako ostatní ctihodní občané departementu, v němž bydlí.“¹ V roce 1881 vysvětluje Paul Leroy-Beaulieu, že stát dělá chybu, když zvyšuje jen nízké platy. Vehementně hájí vysoké funkcionáře, z nichž většina nedostává víc než „15 000 či 20 000 franků ročně“, „kterážto čísla připadají obyčejným lidem ohromná“, ale ve skutečnosti „neumožňují žít s elegancí ani si vytvořit jakékoli úspory“.²

Nejznepokojivější je, že s tímto typem argumentace se setkáváme v těch nejbohatších společnostech, kde austenovský motiv potřeby a důstojnosti ztrácí smysl. Obdobná vysvětlení zaznívají v letech 2000–2010 ve Spojených státech v souvislosti se závratnými odměnami supermanažerů (někdy až padesátinásobek, případně stonásobek průměrného důchodu, i více). Tvrdí se, že bez takto vysokých odměn mohou skutečného blahobytu dosáhnout jen dědici, což je nespravedlivé. Naznačuje to, že pracovní důchody v řádu několika milionů či desítek milionů eur vyplácené supermanažerům vlastně jdou směrem „větší sociální spravedlnosti“.³

Tady vidíme, jak se mohou postupně utvářet podmínky pro větší a výraznější nerovnost než dřív. V budoucnu se tak snadno můžeme

¹ Otázka platové tabulky státních úředníků vede v té době k nekonečným politickým konfliktům. Revolucionáři se dokonce pokusili v roce 1792 zavést slušnější, komprimovanou tabulku od 1 do 8 (která byla nakonec zavedena v roce 1948, ale velmi rychle došlo k jejímu obcházení prostřednictvím neprůhledného udělování premii vysokým funkcionářům, což se stále děje). Napoleon později zavedl omezený počet velmi vysokých platů, kterých bylo tak málo, že Thiers v roce 1831 neviděl důvod je snižovat („3 miliony, které dáme či nedáme prefektům, generálům, soudcům a velvyslancům, znamenají buď luxus císařství, nebo americkou jednoduhost,“ pronáší ve stejném projevu). Skutečnost, že vysocí úředníci jsou v Americe placeni mnohem méně než ve Francii, zaznamenává také Tocqueville, který v tom vidí jeden z neklamných znaků amerického demokratického ducha. Přes četné peripetie se stanovený počet vysokých úřednických platů ve Francii zachoval až do první světové války (tj. do pádu rentiérů). Podrobnosti k tomuto vývoji viz odborná příloha.

² Viz T. PIKETTY, *Les Hauts Revenus en France au XXe siècle*, op. cit., s. 530.

³ Zde opouštíme logiku potřeby a nahrazujeme ji logikou nepřiměřenosti a relativní a ostantativní spotřeby. To tvrdil již Thosten Veblen, který v roce 1899 napsal v díle *The Theory of the Leisure Class*, že americký sen o rovnosti je již daleko.

ocitnout v situaci, kdy si budeme muset poradit s dvojí odvrácenou stranou minulého světa: jednak s výraznou nerovností způsobenou návratem zděděného kapitálu a jednak se silnou mzdovou nerovností založenou na argumentech zásluh a produktivity (jejíž faktický základ je však, jak jsme viděli, velmi vratký). Meritokratický extremismus může vést k závodu mezi supermanažery a rentiéry k újmě všech, kdo nepatří ani do jedné skupiny.

Dále je třeba zdůraznit, že hledisko zásluh je v moderní společnosti využíváno nejen u horního segmentu hierarchie, ale také při zdůvodňování rozdílů mezi lidovou a střední vrstvou. Na konci osmdesátých let minulého století absolvovala Michèle Lamontová několik stovek podrobných rozhovorů s představiteli „vyšší střední vrstvy“ v USA a ve Francii, jak v metropolích (New York, Paříž), tak ve středně velkých městech (Indianapolis, Clermont-Ferrand), aby zjistila, jaká je jejich profesní dráha, jak vidí svou sociální identitu, své místo ve společnosti a co je podle nich odděluje od ostatních společenských skupin. Jedním z nejdůležitějších závěrů bylo to, že „vzdělané elity“ v obou státech zdůrazňovaly své schopnosti a osobní vlastnosti typu důslednost, trpělivost, práce, úsilí atd. (ale také tolerance, laskavost atd.)¹ Postavy z románů Balzaka a Austenové by nikdy nepovažovaly za nutné takto vyjmenovávat své osobní vlastnosti ve srovnání s charakterem svých sloužících (pravda, nemluví o nich raději vůbec).

Společnost drobných rentiérů

Vraťme se však do dnešního světa, konkrétně do Francie po roce 2010. Podle našich odhadů bude dědictví pro generace narozené po letech 1970–1980 představovat přibližně jednu čtvrtinu celkových zdrojů, tj. zdrojů pocházejících z dědictví a z práce. Z hlediska globálního objemu již dědictví téměř dosáhlo své výše z 19. století (viz graf 11.9). Upřesněme, že se jedná o prognózy odpovídající střední variantě, pokud by se měly naplnit podmínky alternativní varianty (omezení růstu, zvýšení čistého kapitálového výnosu), potom by dědictví mohlo pro

¹ Viz M. LAMONT, *Money, Morals and Manners. The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*, University of Chicago Press, 1992. Osoby, které Lamontová zpovídala, patří spíše do 90. či do 95. percentilu příjmové hierarchie (v některých případech i do 98. případně 99. percentilu), než do 60. či 70. percentilu. Viz také J. NAUDET, *Entrer dans l'élite. Parcours de réussite en France, aux Etats-Unis et en Inde*, Presse universitaires de France, 2012.

generace 21. století představovat více než jednu třetinu, možná dokonce čtyři desetiny veškerých zdrojů.¹

Skutečnost, že celkový objem dědictví dosáhl stejné úrovně jako kdysi, ovšem neznamená, že dědictví hraje stejnou sociální roli jako předtím. Jak jsme již poznamenali, velice silná dekoncentrace majetku (podíl nejvyššího percentilu se v průběhu jednoho století snížil téměř třikrát, z 60 % po roce 1910 na těsně nad 20 % po roce 2010) a vznik střední majetkové třídy naznačují, že dnes existuje mnohem méně velmi vysokých dědictví než v 19. století a v období Belle Époque. Konkrétně, věna ve výši 500 000 franků, kterými chtějí otec Goriot a César Birotteau zajistit své dcery, vynášející roční rentu 25 000 franků (zhruba padesátinásobek průměrného důchodu na obyvatele, tehdy 500 franků), by dnes odpovídala dědictví ve výši zhruba 30 milionů eur, vynášející úroky, dividendy a nájmy kolem 1,5 milionů eur ročně (tj. padesátinásobek průměrného důchodu na obyvatele, dnes asi 30 000 eur).² Taková věna sice existují a existují dokonce i věna vyšší, ale je jich mnohem méně než v 19. století, ačkoli celkový objem majetku a dědictví dosáhl prakticky své tehdejší výše.

Mimochodem, žádný dnešní spisovatel by nezmiňoval majetek ve výši 30 milionů eur tak často jako Balzac, Austenová či Henry James. Poté, co inflace otrásla s dřívějšími referenčními body, zmizely z literatury nejen explicitně udávané peněžní částky, ale také samotní rentiéri. S jejich odchodem se proměnil popis nerovností. V současné literatuře, především v beletrii, se nerovnost mezi jednotlivými společenskými skupinami objevuje téměř výhradě ve formě rozdílů v práci, mzdě a schopnostech. Společnost strukturovaná majetkovou hierarchií na-

¹ Abychom se vyhnuli přílišnému pesimismu, znázornili jsme v grafech 11.9-11.11 pouze výsledky střední varianty. Výsledky alternativní varianty jsou ještě znepokojivější. K dispozici jsou on-line (viz grafy S11.9-11.11). Skutečnost, že podíl dědictví na celkových zdrojích generací může přesáhnout úroveň z 19. století, aniž roční objem dědictví přesáhne národní důchod, je způsobena vývojem daňového systému. Dnešní pracovní důchod jsou zatíženy vysokou daní (v průměru zhruba 30 %, pokud nepočítáme odvozy do důchodového systému a systému příspěvků v nezaměstnanosti, z nichž jsou financovány náhradní důchody), zatímco platná sazba dědické daně je nižší než 5 % (ačkoli dědictví stejně jako pracovní důchody umožňuje přístup k transferům v naturáliích, tj. vzdělání, zdraví, bezpečnosti atd., které jsou financovány z daní). Daňové otázky budou probírány ve čtvrté části knihy.

² To samé platí pro panství se zemědělskou půdou v hodnotě 30 000 liber, o němž mluví Jane Austenová, ve světě, kde se průměrný důchod na obyvatele pohybuje kolem 30 liber ročně.

hradila strukturovanost založená výhradně na hierarchii pracovních důchodů a lidského kapitálu. Je výmluvné, že řada amerických seriálů z let 2000-2010 přivádí na obrazovky velice kvalifikované a diplomy ověřené hrdiny a hrdinky. Ať už léčí vážné nemoci (*Dr. House*), řeší policejní záhady (*Sběratelé kostí*), případně vládnou Spojeným státům (*Západní křídlo*), několik doktorátů, případně Nobelova cena se vždycky hodí. V mnoha z nich můžeme spatřovat oslavu spravedlivé nerovnosti, založené na zásluhách, vzdělání a sociální potřebnosti elit. Ovšem všimněme si, že v některých novějších produkcích se objevuje již znepokojivější nerovnost založená na majetku. V seriálu *Patty Hewes - nebezpečná advokátka* vystupují krajně nesympatičtější šéfové, kteří okrádají své zaměstnance o stovky milionů eur, zatímco jejich sebestředné manželky se s nimi rozvádějí s úmyslem shrábnout co největší balík včetně bazénu. Ve 3. řadě, inspirované aférou Madoff, sledujeme, jak se děti finančního podvodníka snaží stůj co stůj získat aktiva svého otce, bezpečně uložená na ostrově Antigua v Karibiku, aby nemusely slevit ze svého životního stylu.¹ V *Dirty Sexy Money* vystupují mladí zhýralí dědicové, kteří nejsou obdařeni ani příliš velkými zásluhami ani příliš velkými ctnostmi, a bez skrupulí užívají rodinné jmění. Ale to jsou výjimky potvrzující pravidlo. Ve většině případů jsou postavy, které žijí pouze z majetku nashromážděného v minulosti, téměř vždy prezentovány jako záporné, někdy i nemorální, zatímco u Austenové a Balzaka byl tento způsob existence pokládán za zcela přirozený, za předpokladu, že mezi postavami panovaly alespoň trochu opravdové city.

Obrovský posun v kolektivním zobrazování nerovnosti je částečně oprávněný, ale vychází z několika nedorozumění. Zaprvé, ačkoli dnes hraje vzdělání evidentně stále větší roli než v osmnáctém století (ve světě, kde jsou všichni diplomovaní a kvalifikovaní, nelze zůstat pozadu. Každý se musí snažit získat alespoň minimální kvalifikaci, a to i ti, kdo získali značný nemovitý či finanční kapitál, tím spíš, že dědictví přichází pro dědice vždy poměrně pozdě), neznamená to nutně, že je společnost více meritokratická. Především to neznamená, že se zvýšil

¹ Téma peněz ukrytých na Bahamách se objevuje také ve 4. řadě seriálu *Zoufalé manželky* (Carlos Solis má získat zpátky svých 10 milionů dolarů, což mu vynesou určité problémy s manželkou), přičemž se jedná o velmi krotký seriál, který rozhodně nemá v úmyslu představovat sociální nerovnost ve znepokojivém světle. Samozřejmě s výjimkou scén, kdy se na scéně objevují domyšliví ekologičtí teroristé, kteří se chystají zatočit se stávajícím pořádkem, či intrikující mentálně handicapované menšiny.

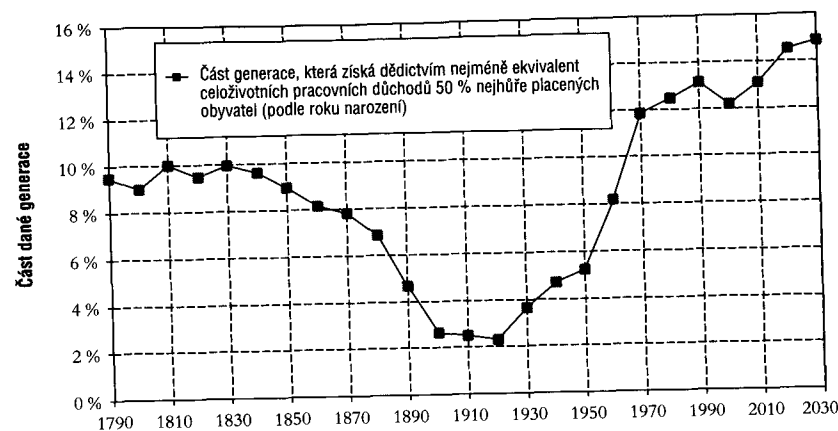
podíl národního důchodu připadajícího na práci (viděli jsme, že nikoli, nebo alespoň ne ve významné míře) a samozřejmě také, že všichni mají stejné příležitosti dosáhnout stejné kvalifikace. Nerovnosti v oblasti vzdělávání se do značné míry pouze přesunuly směrem vzhůru a neexistují důkazy o tom, že by díky vzdělávání došlo ke zvýšení mezi-generační mobility.¹ Je ale pravda, že převody lidského kapitálu jsou ve srovnání s převody nemovitého a finančního kapitálu vždy komplikovanější (dědic musí předvést jen minimální snahu a vůli), což vedlo k obecně sdílenému - a částečně oprávněnému - přesvědčení, že konec éry dědictví přinesl o něco spravedlivější společnost.

Z mého pohledu však nejdůležitější nedorozumění spočívá v tom, že žádný konec éry dědictví nenastal, pouze se změnilo rozložení děděného kapitálu, což je něco jiného. Ve Francii začátku 21. století se samozřejmě objevuje méně velkých dědických převodů - částky ve výši 30 milionů eur, ale i 10 milionů či 5 milionů nebývají tak časté - než v 19. století. Ale vzhledem k tomu, že celkový objem dědictví se více méně vrátil na svou předešlou úroveň, znamená to, že existuje mnohem více slušných a dokonce i vysokých dědictví, např. kolem 200 000 eur, 500 000 eur, 1 milionu či 2 milionů eur. Tyto částky sice dědici neumožní zanechat práce a žít pouze z renty, ale i tak představují slušný příjem, především ve srovnání s tím, co si velká část populace vydělá za celý svůj aktivní život. Jinými slovy, ze společnosti s malým počtem velkých rentiérů jsme se stali společností s mnohem větším počtem menších rentiérů neboli společností drobných rentiérů.

Ukazatel, který považuji k ilustraci tohoto vývoje za nejrelevantnější, je popsán v grafu 11.11. Jedná se o procento osob, které v rámci každé generace získají díky dědictví (včetně darů) více, než vydělá 50 % nejhůře placených obyvatel za celý svůj život. Tato částka se generaci od generace liší, v současné době je průměrná mzda v této skupině řádově 15 000 eur za rok, tj. asi 750 000 eur za padesát let práce (včetně důchodu). Tolik zhruba vydělá člověk pobírající celý život minimální mzdu. Vidíme, že v 19. století dědilo vyšší částku zhruba 10 % lidí. V případě generací narozených v letech 1910-1920 to už byla sotva 2 % a u generací z let 1930-1950 asi 4 % až 5 %. Podle našich odhadů tento podíl pro generace narozené v letech 1970-1980 stoupl už na 12 % a pro generace narozené v letech 2010-2020 by se mohl dále zvýšit na 15 % či více. Jinými slovy, téměř šestina každé generace získá na dědic-

¹ K této otázce se vrátíme ve třinácté kapitole.

Graf 11.11
Jaká část jedné generace získá na dědictví ekvivalent
celoživotního výdělku?

Komentář: v generacích narozených v letech 1790-1980 získá 12 % až 14 % obyvatel dědictví odpovídající celoživotnímu výdělku 50 % nejhůře placených obyvatel.
Zdroje a statistiky: viz piketty.pse.ens.fr/capital.21c.

tví více, než si vydělá polovina populace za celý život (z velké části jde o stejnou skupinu jako ta, která dědí jen velmi málo).¹ To samozřejmě zmíněné šestině nebrání v tom, aby získala vzdělání, začala pracovat a pravděpodobně vydělávala díky své práci víc než dolní polovina. Přesto jde o velice znepokojivou formu nerovnosti, která narůstá do nevídaných rozměrů. Navíc je obtížnější ji zachytit v literatuře či korigovat prostřednictvím politiky, protože se jedná o „obyčejnou“ nerovnost, která proti sobě staví velké segmenty populace, nikoli početně malou elitu a zbytek národa.

Rentiér, nepřítel demokracie

Na druhé straně, nic nezaručuje, že rozdělení zděděného kapitálu nedosáhne své rekordní nerovnosti z minulé doby. Jak jsme poznamenali v předešlé kapitole, návratu extrémní majetkové koncentrace, stejně silné jako v období Belle Époque, nestojí v cestě žádná nezvratitelná síla, především pokud dojde k výraznému snížení růstu a velkému

¹ Tento podíl by mohl v rámci druhé varianty přesáhnout 25 %. Viz graf S11.11 (dostupný on-line).

nárůstu čistých kapitálových výnosů, např. v důsledku vyostřené fiskální konkurence. Pokud takový vývoj nastane, mohl by podle mého soudu vyvolat značné politické otřesy. Naše demokratické společnosti se opírají o meritokratické vidění světa, nebo alespoň o meritokratickou naději, tj. víru ve společnost, v níž nerovnost vychází spíše ze zásluh a práce než z příbuzenských svazků a rent. Tato víra a naděje hrají v moderní společnosti zásadní roli, a to z jednoduchého důvodu: v demokracii existuje kontrast mezi proklamovanou rovností občanských práv a reálnou nerovností životních podmínek. Pro jeho překonání je třeba, aby společenská nerovnost vycházela z racionálních a univerzálních principů, nikoli z arbitrárních nahodilostí. Nerovnost musí být spravedlivá a prospěšná pro všechny („Sociální výhody se mohou zakládat jedině na prospěšnosti pro celek,“ hlásá první článek Deklarace práv člověka a občana z roku 1789), nejen na úrovni slov, ale také co možná nejvíc ve skutečnosti. V roce 1893 předpovídal Emile Durkheim, že moderní demokratické společnosti nebudou dlouho snášet existenci dědictví a nakonec omezí majetkové právo tak, aby zaniklo s úmrtím dané osoby.¹

Výmluvné je i to, že samotná slova „renta“ a „rentiér“ získaly v průběhu 20. století silně pejorativní nádech. V rámci této knihy je použijeme v jejich původním významu, tj. roční renty plynoucí z kapitálu a osob, které z ní žijí. Renta neznamená nic jiného, než kapitálový důchod, ať už v podobě nájmu, úroků, dividend, zisků, tantiém či dalších právních forem důchodu, pokud vyplývají z pouhého vlastnictví kapitálu nezávisle na jakékoli práci. V tomto původním významu byly výrazy „renta“ a „rentiér“ používány v 18. a v 19. století, např. právě v románech Balzaka a Austenové, v době, kdy byla skutečnost, že příjmové hierarchii dominuje vlastnictví kapitálu a důchodů z něj plynoucích, otevřeně přiznávána a přijímána, přinejmenším mezi elitou. Původní smysl těchto pojmů se však postupem času překvapivě vytratil, když se začaly prosazovat demokratické a meritokratické hodnoty. V průběhu 20. století se z „renty“ stalo téměř sprosté slovo, nejhorší možná nadávka. Stejný jazykový posun pozorujeme ve všech státech.

¹ V porovnání se socioekonomickými teoriemi Modiglianiho, Beckera či Parsonse má Durkheimova teorie formulovaná v díle *De la division du travail social* tu výhodu, že je politickou teorií konce éry dědictví. Nenaplnila se o nic víc než ostatní teorie, ale lze předpokládat, že války 20. století tento problém pouze odsunuly dál do 21. století.

Zvláště zajímavé je, že slovo „renta“ je dnes používáno ve zcela jiném významu, pro označení nedokonalosti trhu (monopolní renta), nebo obecněji pro označení jakéhokoli neoprávněného či nespravedlivého příjmu bez ohledu na jeho povahu. Někdy až vzniká dojem, že renta je synonymem ekonomického zla par excellence. Je nepřitelem moderní racionality a měla by být vymýcena všemi dostupnými prostředky, především čistou a stále se zdokonalující konkurencí. Výmluvným příkladem z nedávné doby je použití tohoto výrazu v rozhovoru, který několik dní po své nominaci poskytl velkým evropským deníkům Mario Draghi, prezident Evropské centrální banky. Na otázky o strategii, která by dokázala dostat Evropu z krize, jimiž ho novináři zasypávali, odpověděl lakonicky: „Je třeba bojovat proti rentám.“¹ Žádné další upřesnění nenásledovalo. Významný finančník měl prý na mysli nedostatek konkurence v sektoru služeb, jakými je provozování taxislužby, kadeřnictví a další.²

Problém spojený s užíváním slova „renta“ je velmi jednoduchý: to, že kapitál produkuje výnosy, které podle původního smyslu slova v této knize označujeme jako „roční rentu vytvářenou kapitálem“, nemá nic společného s problémem nedokonalé konkurence nebo monopolní situací. Hraje-li kapitál ve výrobním procesu užitečnou roli, je jedině přirozené, že má nějaký výnos. Za nízkého růstu bude tento výnos téměř nevyhnutelně výrazně vyšší než míra růstu, což automaticky neúměrně zvyšuje význam majetkové nerovnosti z minulosti. Tento logický rozpor nevyřešíme posílením konkurence. Renta není nedokonalostí trhu: je naopak důsledkem kapitálového trhu, který ekonomové označují za „čistý a dokonalý“, tj. trhu, na němž může každý vlastník kapitálu – včetně těch nejméně schopných dědiců – získat ten nejvyšší výnos z nejlépe diverzifikovaného portfolia, který v národní ekonomice a po tažmo na světě existuje. Samozřejmě, na této rentě, na výnosu, který majiteli kapitálu plyne bez vynaložení jakékoli práce, je něco zvláštního. Něco, co se vzpírá zdravému rozumu a co vadilo celé řadě civilizací, jež se snažily najít různá, ne vždy šťastná řešení, od zákazu lichvy až po komunismus sovětského typu (k tomu se ještě vrátíme). Pravdou zůstává, že renta v tržní ekonomice za soukromého vlastnictví kapitálu

¹ Viz interview s Mariem Draghim, *Le Monde*, 22. července 2012.

² Nemám v úmyslu podceňovat význam taxislužby. Ale dělat z ní problém, před nímž v 21. století stojí celá Evropa či dokonce celý světový kapitalismus, je krok, který se zdráhám učinit.

prostě existuje. Skutečnost, že pozemkový kapitál se proměnil v nemovitý, průmyslový a finanční, na této věci nic nezměnila. Někdy si představujeme, že logika ekonomického rozvoje by měla vést ke stále menšímu rozdílu mezi prací a kapitálem. Ve skutečnosti je tomu právě naopak: vzrůstající sofistikovanost kapitálového trhu a finančních služeb vede k prohlubujícímu se oddělení osoby majitele a osoby správce majetku, a tím pádem i čistého kapitálového výnosu a výnosu z práce. Ekonomická a technologická realita někdy příliš neodpovídá demokratické racionalitě. První jmenovanou přineslo Osvícenství a my se zřejmě příliš spoléhali na to, že druhá jmenovaná jaksi přirozeně přijde sama, jako mávnutím kouzelného proutku. Ovšem reálná demokracie a sociální spravedlnost vyžadují některé specifické nástroje, které nejsou jen čistě tržní, a zároveň je nelze zredukovat jen na parlamentní a další formální demokratické instituce.

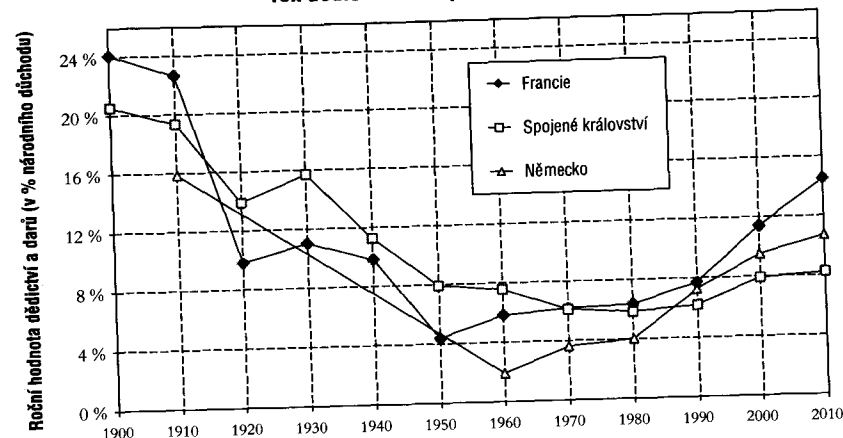
V souhrnu: základní divergenční síla, na kterou klademe v této knize důraz a kterou lze vyjádřit jako nerovnost $r > g$, nijak nesouvisí s nedokonalostí trhu a nevyřeší ji svobodnější trhy. Myšlenka, že volná konkurence přinese zánik dědictví a povede k meritokratičtějšímu uspořádání, je nebezpečnou iluzí. Zavedení všeobecného volebního práva a konec volebního cenzu (který v 18. století vyhrazoval volební právo pouze dostatečně majetným osobám, obvykle 1 % či 2 % nejbohatších obyvatel v britské a francouzské společnosti let 1820–1840, což zhruba odpovídá počtu Francouzů, kteří byli v letech 2000–2010 povinni k dani z majetku), ukončily legální politickou dominanci vlastníků.¹ Ale neodstranily ekonomické síly, které mohou vést ke společnosti rentiérů.

Návrat éry dědictví: evropský a posléze i světový jev?

Můžeme závěry, k nimž jsme došli ohledně návratu éry dědictví ve Francii, vztáhnout i na další země? Vzhledem k omezeným dostupným zdrojům není bohužel možné na tuto otázku přesně odpovědět. V žádném

¹ Ve Francii mělo v období restaurace volební právo méně než 1 % dospělých mužů (90 000 voličů z 10 milionů, v období červencové monarchie se zvýšilo na 2 %). Cenzus byl ještě přísnější, splňovalo ho méně než 0,2 % dospělých mužů. Všeobecné volební právo pro muže, zavedené v roce 1793, začalo platit od roku 1848. Spojené království čítalo až do roku 1831 méně než 2 % voličů, dokud s požadavky na minimální majetek neskoncovaly reformy z roku 1831 a především z let 1867, 1884 a 1918. Viz odborná příloha.

Graf 11.12
Tok dědictví v Evropě, 1900–2010

Komentář: tok dědictví opisuje křivku ve tvaru U ve Francii, Velké Británii i v Německu. Je možné, že objem darů ve Velké Británii je na konci období podhodnocen. Zdroje a statistiky: viz piketty.pse.ens.fr/capital21c.

jiném státě evidentně neexistují tak bohaté a systematicky utříděné dědické záznamy. Nicméně několik bodů se zdá být poměrně jasných. Zaprvé, nedokonalá data, která jsme doposud shromáždili pro ostatní evropské státy, především pro Německo a Spojené království, naznačují, že křivka ve tvaru U znázorňující roční tok dědictví ve Francii ve 20. století ve skutečnosti odráží situaci v celé Evropě (viz graf 11.12).

Především z německých odhadů – které se bohužel vztahují pouze k omezenému počtu let – vyplývá, že v důsledku šoků z let 1914–1945 zde objem dědictví poklesl ještě více než ve Francii, z přibližně 16 % národního důchodu v roce 1910 na necelá 2 % kolem roku 1960. Od té chvíle nastupuje pravidelný silný nárůst, který se od osmdesátých a devadesátých let zrychluje. V letech 2000–2010 dosahoval roční tok dědictví už zhruba 10 % až 11 %. Dosažená úroveň je sice nižší než ve Francii (kolem 15 % národního důchodu v roce 2010), ale vzhledem k nižší výchozí úrovni z padesátých a šedesátých let 20. století bylo zvýšení toku dědictví v Německu ve skutečnosti výraznější.

Dále je třeba zdůraznit, že současný rozdíl mezi Německem a Francií se dá stoprocentně vysvětlit rozdílným poměrem kapitálu vůči důchodu (efekt β probíraný ve druhé části). Pokud v budoucnu dosáhne celkový objem soukromého dědictví v Německu stejné výše jako ve

Francii, vyrovná se i roční tok dědictví (při nezměněných ostatních proměnných). Dále je zajímavé, že silný nárůst toku dědictví v Německu se dá stejně jako ve Francii z velké části vysvětlit výrazným zvýšením objemu darů. Roční objem darů evidovaných německými úřady představoval až do sedmdesátých a osmdesátých let ekvivalent zhruba 10 % až 20 % celkového objemu dědictví a poté postupně narůstal až na úroveň téměř 60 % v letech 2000–2010. A konečně, slabší tok dědictví v Německu vychází do značné míry z vyšší demografické dynamiky v období Belle Époque (efekt m). Naopak demografická stagnace na počátku 21. století může způsobit, že v následujících desetiletích se bude roční tok dědictví v Německu pohybovat na vyšší úrovni než ve Francii.¹ To samé logicky platí pro další evropské státy, jichž se týká demografický pokles a pokles porodnosti, jako Itálie a Španělsko, i když pro tyto dvě země bohužel nemáme k dispozici žádnou spolehlivou historickou statistickou řadu.

Co se týká Spojeného království, nejprve je třeba uvést, že roční tok dědictví v období Belle Époque tam dosahoval přibližně stejné výše jako ve Francii, zhruba 20 % až 25 % národního důchodu.² V poválečném období klesal slaběji než ve Francii či v Německu, což odpovídá skutečnosti, že soukromý majetek tam nebyl tak silně zasažen (efekt β) a že majetková akumulace nezačínala znovu od nuly (efekt μ). Roční tok dědictví a darů se v letech 1950–1960 snížil zhruba na 8 % národního důchodu a poté v letech 1970–1980 na 6 %. Opětný růst tohoto podílu zaznamenaný od osmdesátých a devadesátých let je sice významný, ale zdá se být o dost slabší než ve Francii a v Německu. Podle dostupných údajů přesahoval v letech 2000–2010 sotva 8 % národního důchodu.

Nabízí se několik možných vysvětlení. Nižší tok dědictví v Británii může být způsoben tím, že větší část soukromého majetku na sebe bere podobu penzijních fondů a tudíž bohatství nepřeváděného na potomky. To však situaci vysvětluje pouze částečně, protože penzijní fondy představují ve Spojeném království pouze 15 % až 20 % celkového objemu

¹ Německé údaje, které zde uvádíme, shromáždil C. SCHINKE v publikaci „Inheritance in Germany 1911–2009: a mortality multiplier approach“, PSE, 2012. Viz odborná příloha.

² Britská úroveň se zdá být o něco nižší (20 % až 21 % oproti 23 % až 24 %). Nicméně je třeba říct, že se jedná o odhad fiskálního, nikoli ekonomického toku, a je tedy možné, že je lehce podhodnocena. Britské údaje shromáždil A. ATKINSON v publikaci „Wealth and inheritance in Britain from 1896 to the present“, LSE, 2012.

soukromého kapitálu. Navíc není vůbec jisté, že bohatství životního cyklu nahrazuje bohatství převáděné, z čistě logického hlediska by se tyto dvě formy majetkové akumulace spíše měly počítat, alespoň na úrovni konkrétního státu, například proto, aby stát spoléhající v otázce financování důchodů spíše na penzijní fondy měl možnost akumulovat více soukromého kapitálu a případně ho i částečně investovat v jiných státech.¹

Dále je možné vysvětlovat nejnižší tok dědictví v Británii odlišným přístupem k úsporám a převodům rodinného majetku. Nejdřív je ale třeba poznamenat, že rozdíl zaznamenaný v letech 2000–2010 lze zcela stoprocentně vysvětlit nižší úrovní darů, která se v Británii od let 1970–1980 pohybovala stabilně na úrovni 10 % celkového objemu dědictví, zatímco ve Francii i v Německu v letech 2000–2010 stoupla na 60 % až 80 % celkového objemu dědictví. S ohledem na obtížnost evidence darů a rozdílnou praxi jednotlivých států se tento rozdíl zdá poněkud podezřelý a nelze vyloučit, že jeho příčinou je – alespoň do jisté míry – určité podhodnocení darů ve Spojeném království. S aktuálně dostupnými zdroji je bohužel nemožné s jistotou rozhodnout, zda nižší míra opětovného růstu britského toku dědictví odpovídá skutečnému rozdílu v chování (majetní Britové by v porovnání se svými francouzskými protějšky více spotřebovávali a předávali svým dětem méně majetku) či spíše statistickému zkreslení (pokud bychom použili stejný poměr darů a dědictví jako ve Francii a v Německu, představoval by tok dědictví ve Velké Británii v letech 2000–2010 zhruba 15 % národního důchodu, stejně jako ve Francii).

Dostupné zdroje o dědictví ve Spojených státech jsou ještě problematictější. Federální dědická daň zavedená v roce 1916 se týkala vždy jen malé menšiny převáděného majetku (obvykle sotva 2 %) a zároveň existovala jen omezená ohlašovací povinnost darů, takže daňové statistické údaje jsou extrémně nespolehlivé. Není bohužel možné nahradit je stoprocentně jinými zdroji. Dědictví a dary bývají ve statistických majetkových šetřeních, která provádějí statistické úřady v jednotlivých zemích, notoricky podhodnocovány. To výrazně snižuje hodnotu získaných informací, na což práce, které s výsledky těchto šetření pracují,

¹ Pokud by to mělo platit celosvětově, potom by globální výnos kapitálu mohl klesnout a vyšší majetek akumulovaný podle hypotézy životního cyklu by částečně nahradil majetek převáděný (pokud by nižší výnos odrazoval druhý zmíněný typ akumulace více než první, což není jisté). K těmto otázkám se vrátíme ve dvanácté kapitole.

často zapomínají. Ve Francii představují například dědictví a dary evidované tímto způsobem sotva polovinu toku zachyceného v daňových záznamech (který je pouze dolní hranicí skutečného toku, protože nezahrnuje aktiva vyňatá z daňové povinnosti, např. životní pojištění). Dotazované osoby mají evidentně tendenci zapomínat ohlásit to, co skutečně obdržely, a předkládají svou majetkovou situaci v poněkud příznivějším světle (což mimochodem také vypovídá něco o tom, jak moderní společnost pohlíží na dědictví).¹ V celé řadě zemí, včetně právě Spojených států, není bohužel možné provést srovnání s fiskálními zdroji. Není ale důvod domnívat se, že by příslušné zkreslení bylo ve Spojených státech nižší než ve Francii, tím spíše, že americká společnost vnímá dědictví přinejmenším stejně negativně.

V každém případě, nedostatečně spolehlivé americké zdroje přesnou analýzu historického vývoje toku dědictví v USA velmi ztěžují. To je také částečně důvodem kontroverze, která proti sobě v 80. letech dvacátého století postavila dva tábory amerických ekonomů zastávající zcela opačné teze. Na jedné straně stál Modigliani (horlivý zastánce hypotézy životního cyklu, který obhajoval myšlenku, že zděděný majetek představuje sotva 20 % až 30 % celkového amerického majetku) a na druhé straně Kotlikoff a Summers (kteří na základě dostupných dat došli k závěru, že zděděný majetek dosahuje v USA naopak 70 % až 80 % z celkového objemu majetku). Pro mě jako mladého studenta, který se s jejich prací seznamoval v devadesátých letech, znamenala tato kontroverze šok: jak spolu mohou tak vyhlášení ekonomové tak zásadně nesouhlasit? Je třeba uvést, že oba tábory vycházely z velmi nekvalitních dat z konce šedesátých a začátku sedmdesátých let. Pokud se na jejich odhady podíváme optikou dnešních údajů, zdá se, že pravda byla někde uprostřed, ale spíše se blížila názoru Kotlikoffa a Summerse. Zděděný majetek představoval ve Spojených státech v letech 1970–1980 zřejmě nejméně 50 % až 60 % celkového objemu majetku.² Obecněji, pokusíme-li se odhadnout vývoj podílu děděného majetku ve 20. století v USA, stejně jako jsme to učinili pro Francii na grafu 11.7 (na základě

¹ K tomuto tématu viz velice zajímavá kniha A. GOTMANOVÉ, zpracovaná na základě rozhovorů s těmi, kdo prohráli velké jmění: *Dilapidation et prodigalité*, NATHAN, 1995.

² Modigliani především zapomínal do zděděného majetku započítat kapitalizované příjmy. Kotlikoff a Summers je započítávali neomezeně (včetně případů, kdy kapitalizované dědictví přesahovalo majetek dědice), což je také přehnané. Podrobná analýza těchto otázek viz odborná příloha.

mnohem úplnějších dat), zdá se, že křivka ve tvaru U nebyla ve Spojených státech tak profilovaná a že daný podíl byl o něco nižší jak na začátku 20., tak na začátku 21. století (a o něco vyšší v letech 1950–1970). Hlavním důvodem je vyšší americký demografický růst, což implikuje jednak nižší objem kapitálu v poměru k národnímu důchodu (efekt β) a jednak pomalejší stárnutí majetku (efekty m a μ). Tento rozdíl však nesmíme přehánět: dědictví hraje významnou roli i ve Spojených státech. Především je třeba zdůraznit, že rozdíl mezi Evropou a Amerikou nemá *a priori* příliš společného s jejich odvěkou kulturní odlišností. Spíše ho lze vysvětlit rozdílem v demografické struktuře a růstu populace. Pokud se jednoho dne nárůst populace v USA zastaví, jak naznačují dlouhodobé předpovědi, je pravděpodobné, že návrat éry dědictví tu proběhne stejně výrazně jako v Evropě.

Pro chudé a rozvíjející se státy bohužel nemáme k dispozici spolehlivá historická data. Míra jejich demografického a ekonomického růstu se pravděpodobně zpomalí, což by logicky mohlo nastat v průběhu tohoto století, a dědictví v nich nabyde stejného významu jako v ostatních státech s nízkým růstem. Protože některé z těchto států budou vykazovat negativní růst, role dědictví by mohla být dokonce významnější než předtím. Je evidentní, že při tempu růstu, které v současnosti zaznamenává např. Čína, je tok dědictví prozatím velmi redukován. Číňanům v aktivním věku, jejichž důchody se v současnosti zvyšují o 5 % až 10 % ročně, je jasné, že jejich majetek ovlivní do značné míry především jejich vlastní úspory, nikoli úspory jejich rodičů, jejichž příjmy byly nekonečně nižší. Návrat éry dědictví bude velmi pravděpodobně významným rysem našeho světa ve druhé polovině 21. století, ale v několika následujících desetiletích se bude týkat pouze Evropy a v nižší míře také USA.